

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakultetas

Psichologijos institutas

Guostė Daukšaitė

Teisės psichologijos studijų programa

Magistro baigiamasis darbas

Verbalinių melo požymių atpažinimas jaunų suaugusiųjų pasakojimuose apie ateities planus

Darbo vadovė: doc. dr. Kristina Vanagaitė

Vilnius 2025

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS	8
1.1. Melas ir jo tyrinėjimas psichologijoje	8
1.2. Ketinimai ir jų apibrėžimas	9
1.3. Ketinimų planavimas ir epizodinės bei prospektyvios atminties vaidmuo	10
1.4. Suvokimo lygmens teorijos sąsaja su ketinimais	11
1.5. Apklausų metodikos siekiant aptikti melą	12
1.5.1. Kognityvinis apsunkinimas	12
1.5.2. Nenuspėjamų klausimų įtaka verbaliniams atsakymams	13
1.6. Tikrų ir melagingų ketinimų diferenciacija pagal verbalines detales	14
1.6.1. Bendras atsakymų detalumas ir atsakymų ilgumas tikruose ir melaginguose ketinimuose	15
1.6.2. Detalumo skirtumai tikruose ir melaginguose ketinimuose	16
1.6.3. Planavimo užuominos tikruose ir melaginguose ketinimuose	17
1.6.4. Nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų reikšmė atpažįstant melagingus ketinimus	18
1.7. Verbalinių melo požymių išskirtų tyrimuose palyginamumo sunkumai ir dabartinis tyrimas	19
2. TYRIMO METODIKA	21
2.1. Tyrimo dalyviai	21
2.2. Tyrimo instrumentai	23
2.2.1. Struktūruotas interviu	23
2.2.2. Anketa po interviu	25
2.2.3. Interviu transkripcijų kodavimas	26
2.3. Tyrimo eiga	28
2.3.1. Interviu planavimas	28
2.3.2. Interviu atlikimas ir anketos pildymas	29
2.3.3. Interviu kodavimai	30
2.4. Duomenų analizės metodai	31
3. REZULTATAI	32
3.1. Tiesos ir melo grupių palyginimai	32
3.2. Keturių grupių, melo ir tiesos naudojant skirtingas klausimų sekas, palyginimai	36
4. REZULTATŲ APTARIMAS	43
Tyrimo ribotumai ir tolesni tyrimai	48
Rekomendacijos teisėsaugos pareigūnams	50

5. IŠVADOS	51
LITERATŪRA	52
PRIEDAI	55
1 priedas. Lytis, išsilavinimas ir užimtumas keturiose grupėse	55
2 priedas. Klausimų vertintojų anketa.	55
3 priedas. Anketa po interviu.	58
4 priedas. Įprastos sekos interviu klausimų eiliškumas.	61
5 priedas. Apverstos sekos interviu klausimų eiliškumas.	61
6 priedas. Informuotas sutikimas dalyvauti tyrime.	61
7 priedas. Registracijos anketos antrasis puslapis.	62
8 priedas. Interviu instrukcija tiesos ir melo grupėms.	62
9 priedas. Interviu pradžioje pateikiama informacija.	62
10 priedas. Duomenų sklaidos tikrinimas tiesos ir melo grupėse bei keturiose smulkesnėse grupėse.	63
11 priedas. Koduotojų suderinamumo skaičiavimai.	65

SANTRAUKA

Šiuo metu atsiranda vis daugiau tyrimų, analizuojančių verbalinius melo požymius žmogaus ketinimuose – taip siekiama diferencijuoti tikruosius nuo melagingųjų. Kadangi tai yra pakankamai nauja tyrimų sritis, mokslinių straipsnių, tyrinėjančių melagingus ketinimus, nėra daug, o egzistuojantys pritaiko skirtingus tyrimų dizainus ir kodavimo sistemas, kas apsunkina bendrą rezultatų analizę. Siekiant išsiaiškinti verbalinius požymius tikruose ir melaginguose ketinimuose bei nustatyti verbalinių požymių pasireiškimą pateikiant skirtingą nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumą, atliktas eksperimentas, kuriame dalyvavo 101 tiriamasis, balandžio-rugpjūčio mėnesiais planavęs kelionę ir įdėjęs pastangų, jog šis ketinimas būtų ateityje realizuotas. Tiriamieji, kurių amžius buvo 19-30m., atsitiktinai paskirstyti į keturias grupes: tiesos arba melo grupė, įprasta interviu klausimų seka (nuspėjami-nenuspėjami) arba apversta klausimų seka (nenuspėjami-nuspėjami). Tyrime buvo atliekamas nuotolinis struktūruotas interviu, kurio metu dalyvių buvo klausama apie jų planuojamą kelionę – vieni turėjo sakyti tiesą apie planus, kiti meluoti. Struktūruotame interviu buvo naudojami 4 nuspėjami ir 4 nenuspėjami klausimai. Išanalizavus 101 tiriamųjų verbalinius pasakojimus, buvo nustatyta, jog tiesą sakančiųjų pasakojimai yra subjektyviai vertinami kaip labiau tikėtini ir juose pateikta informacija yra potencialiai labiau patikrinama, o pasakojimuose yra daugiau konkrečių laiko ir datos bei vietos detalių. Pasakojimo ilgumas, percepcinių, erdvinių detalių skaičius, jausmų įvardinimo, klausimų, spontaniškų korekcijų ir kontradikcijų skaičiai tiesos ir melo grupėse nesiskyrė. Nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumas turėjo įtakos meluojančiųjų apie savo planuojamą kelionę konkrečių laiko ir datos detalių skaičiui – meluojantys pateikė daugiau tokių detalių įprastos klausimų sekos interviu metu (pirma nuspėjami, tuomet nenuspėjami), lyginant su apverstos sekos (pirma nenuspėjami, tuomet nuspėjami klausimai). Būtų tikslinga tolesniuose tyrimuose toliau nagrinėti nuspėjamų-nenuspėjamų klausimų įtaką, pritaikyti skirtingą tokių klausimų eiliškumą interviu metu didesnėse tyrimo imtyse, siekiant tiksliau išsiaiškinti verbalinius požymius tikruose ir melaginguose ketinimuose.

SUMMARY

Currently, an increasing number of studies are analyzing verbal cues of deception in individual's intentions – aiming to differentiate between genuine and deceptive ones. Since this is a relatively new research field, there are not many scientific studies investigating deceptive intentions, and the existing ones apply different research designs and coding systems, which complicates the overall analysis of results. To identify verbal cues in true and deceptive intentions and to determine how these cues manifest depending on the order of anticipated and unanticipated questions, an experiment was conducted with 101 participants. These participants had planned a trip between April and August and had made efforts to ensure that the intention would be realized in the future. The participants, aged 19 – 30, were randomly assigned to one of four groups: truth or lie group, and either a regular question order (anticipated – unanticipated) or a reversed order (unanticipated – anticipated). The study involved a remote structured interview during which participants were asked about their planned trip – some were instructed to tell the truth about their plans, while others were instructed to lie. The structured interview included four anticipated and four unanticipated questions. After analyzing the verbal narratives of the 101 participants, it was found that the accounts of truth-tellers were subjectively rated as more plausible, contained information that was potentially more verifiable, and included more specific time and date, and location details. Narrative length, number of perceptual and spatial details, emotion descriptions, questions asked, spontaneous corrections, and contradictions did not differ between the truth-teller and liars. The sequence of anticipated and unanticipated questions had an effect on the number of specific time and date details provided by liars about their planned trip – liars provided more of these details when the interview followed the standard question sequence (anticipated first, then unanticipated) compared to the reversed sequence (unanticipated first, then anticipated). It would be advisable for future studies to further investigate the impact of anticipated and unanticipated questions, applying different sequences of such questions during interviews with larger sample sizes, in order to more accurately identify verbal cues of true and false intentions.

PRATARMĖ

Ilgą laiką melas buvo tyrinėjamas praeities kontekste – buvo siekiama išsiaiškinti melo požymius, kai žmogus meluoja apie praeities įvykį. Pastaraisiais metais mokslininkai pradėjo žvelgti nauja kryptimi ir ėmė dėmesio skirti į ateitį nukreiptiems įvykiams – analizuojami ketinimai, kurie planuojami būti įgyvendinti (arba ne). Toks susidomėjimo pokytis, gali būti susijęs su įvykiais pasaulyje, ypač smurtiniais nutikimais. Gali būti, jog ketinimų tyrimų poreikis tapo akivaizdus tik po 2001m rugsėjo 11d. teroristinių išpuolių (Vrij, Granhag, Mann & Leal, 2011). Didžiąja dalimi 2001m. rugsėjo 11d. teroristiniai išpuoliai Jungtinėse Amerikos Valstijose pažymėjo naujos eros pradžią saugumo tarnybose (Silke, 2008). Pats terorizmo paplitimas visame pasaulyje labai skiriasi – skiriasi tiek pačios išpuolių vietos, tiek skaičius. Daugelyje pasaulio vietų teroristinių išpuolių nebūna arba būna nedaug – į šią kategoriją patektų ir Lietuva – tuo tarpų kitos patiria šimtus ir tūkstančius per metus. Daugelyje šalių susirūpinimas terorizmu yra rimtas, įdomu tai, jog susidomėjimas didelis net ir tose vietose, kur išpuoliai pasitaiko retai (START, 2022) – į šią kategoriją patektų ir Lietuva. Tiesa, teroristiniai išpuoliai nėra vienintelė sritis, kurioje gali būti svarbu įvertinti asmens ketinimų tikrumą, tačiau būtent 2001m. įvykiai paskatino ieškoti naujų būdų didesniai saugumui užtikrinti. Viena iš šių kryptų – bandymas atskirti tikrus nuo melagingų ketinimų (Jupe, Leal, Vrij, & Nahari, 2017). Toks atskyrimas padėtų tiksliau įvertinti asmens elgesį ir tikslus bei atitinkamai į tai reaguoti. Teisėsaugos pareigūnams, psichologams ir kitiems specialistams tai gali padėti tiksliau nustatyti, ar asmuo iš tikrųjų ketina įvykdyti veiką bei sudarytų sąlygas kurti efektyvesnes psichologines intervencines ir prevencines programas. Taip pat, asmens ketinimų vertinimas būtų pritaikomas pareigūnų atrankose, o melagingus ketinimus padėtų identifikuoti tokiose srityse, kaip saugumo patikrose oro uostuose, pasienyje ir panašiai. Apibendrinus, ketinimų įvertinimas gali prisidėti prie didesnio visuomenės saugumo, o sėkmingai aptiktas melas ketinimuose reikštų, jog nusikalstamoms veikoms galima užkirsti kelią. Melas gali būti tyrinėjamas remiantis verbaline arba neverbaline informacija, arba atsižvelgiant į abu komponentus. Visgi, dar 2003m. DePaulo ir kitų paskelbtoje vienoje iš išsamiausių apgaulės ženklų metaanalizių, apimanti 116 mokslinius tyrimus, nustatyta, jog melo verbalinių užuominų analizės yra daugiau žadančios nei neverbalinės – didžiausias efekto dydis buvo nustatytas būtent verbalinėje kalboje ir vokale. Vadinasi tyrinėjant ketinimų tikėtumą, tiksliau yra kreipti dėmesį į verbalinę informaciją. Moksliniai tyrimai, analizuojantys verbalines melo užuominas, nustato prieštarīgus rezultatus, tad vis dar lieka neaišku, kokiomis tiksliais detalėmis pasižymi melagingi ketinimai. Daugelis tyrimų nepateikia konkrečios kodavimo sistemos pritaikytos tyrime, dėl ko iškyla sunkumas apibendrinti išvadas. Taip pat, tyrimai naudoja skirtingus tyrimų dizainus, kas gali prisidėti prie to, jog nėra išskirtų aiškių melo ketinimuose užuominų. Pastaruoju metu vis daugiau tyrimų rodo, jog verbaliniai melo požymiai gali būti sustiprinami naudojant konkrečius interviu stilius ir protokolus (Vrij, Fisher & Blank, 2017; Granhag & Hartwig, 2014). Tad siekiant tikslesnės tikrų ir melagingų ketinimų diferenciacijos, svarbu atsižvelgti ir į papildomus faktorius, pavyzdžiui, interviu metu naudojamus klausimus ir interviu eigą. Nepavyko rasti

tyrimų atliktų Lietuvoje, kurie nagrinėtų melagingus ketinimus. Tad išlieka svarbu toliau nagrinėti verbalinius melo požymius ketinimuose, siekiant įvertinti skirtumus tarp tikrų ir melagingų ketinimų.

1. ĮVADAS

1.1. Melas ir jo tyrinėjimas psichologijoje

Visų pirma, siekiant analizuoti ankstesnius tyrimus, svarbu išsigryninti pagrindinių sąvokų definicijas. Melas – tai falsifikuotas teiginys, žinomas, kaip netiesa, iškomunikuotas su intencija apgauti. Nepaisant moralinio ir teisinio draudimo meluoti, žmogus dažnai kognityviai gerai supranta, ką kiti galvoja, jog būtų motyvuotas meluoti. Melas laikomas įgyjamu ir lavinamu socialiniu įgūdžiu, kurio sudėtingumas ir pasireiškimo tikimybė didėja su amžiumi, o jo raiškai įtaką daro kultūrinis kontekstas – formuojasi supratimas apie melavimo būdus ir aplinkybes. (APA, 2023a). Bendrai melas yra viena iš pagrindinių senai mokslininkus dominančių sričių. Tokie tyrimai padeda geriau suprasti, kodėl žmonės meluoja, kokiomis aplinkybėmis tai vyksta, kokie mechanizmai yra naudojami meluojant. Melas yra svarbus socialinių santykių komponentas, taip pat, jis gali turėti didelę įtaką teisės ir etikos kontekstuose – gali būti svarbus visuomenės sistemų tinkamam veikimui ir visuomenės saugumui. Meluojant apie praeities įvykius, asmuo falsifikuoja savo veiksmus praityje, tuo tarpu meluojant apie ketinimus, asmuo nurodo, jog ketina elgtis ateityje taip, kaip iš tikrųjų neplanuoja. Vadinasi, pasireiškia neatitikimas tarp to, ką asmuo sako darysiantis, ir to, ką iš tikrųjų planuoja daryti.

Meluoti yra kognityviškai sunkiau nei sakyti tiesą, nes meluojantys turi nuolat kontroliuoti savo elgseną, jog atrodytų sakantys tiesą, stebėti aplinkinių reakcijas, siekiant nustatyti, ar melo istorija yra pakankamai įtikinama – tai pritaikoma tiek meluojant apie praeities veiksmus, tiek apie planuojamus ateityje (Suchotzki, Crombez, Smulders, Meijer & Verschuere, 2015). Meluojantys turi prisiminti nenukrypti nuo savo istorijos, tad ją reikia nuolat peržvelgti ir atnaujinti, jei yra reikalinga daugiau detalių, tuo pat metu slopinant tiesos detales. Taip pat, melas yra pats savaime kognityviai apsunkinantis, kadangi pats melavimas yra intencinis ir sąmoningas. Ypač teisėtvarkos sistemoje, melui reikia pateisinimo (angl. *justification*), pavyzdžiui, meluojant pareigūnams siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės, o tai kognityviai yra sudėtinga (Vrij et al., 2017; Vrij et al., 2011). Verbalinės melo užuominos gali skirtis ir priklausomai nuo to, kaip žmogus renkasi meluoti. Pavyzdžiui, autoriai nurodo, jog ypač sunku aptikti tiesos nutylėjimus (angl. *omissions*) ir įterptą melą (angl. *embedded lies*). Pastarasis apibūdina tokius pasakojimus, kai asmuo įterpia tiek teisingą informaciją, tiek melagingą – pavyzdžiui, pasakoja tiesą apie patirtį, jog lankėsi restorane, tačiau meluoja apsilankymo laiką (Nahari et al., 2019). Papildomai, jau seniai žinoma, jog suplanuotą melą yra sunkiau aptikti nei spontanišką (DePaulo et al., 2003), o meluojantys labiau ruošiasi interviu davimui nei tiesą sakantys (Granhag & Hartwig, 2014) ir turint laiko pasiruošimui interviu prideda daugiau detalių siekiant įtikinti (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Tad, galima spekuliuoti, jog jeigu žmogus meluoja apie savo ketinimą, tačiau laikosi arti tiesos, stipriai remiamasi ankstesne patirtimi arba yra apgalvojęs savo melagingą pasakojimą – pavyzdžiui, paklaustas papasakoti apie būsimos kelionės planavimo procesą, pasakoja apie jau įvykusios kelionės planavimą – melą aptikti gali būti sunku.

Melo tyrinėjimas yra viena iš populiariausių domėjimosi sričių psichologijoje. Visų pirma mokslininkai susidomėjo neverbalinės informacijos analizavimu, kas dar kitaip gali būti vadinama nežodiniu bendravimu – informacijos gavimas ir perdavimas, nevartojant žodinės kalbos. Į tai įeina, bet neapsiriboja, veido išraiška, gestai, kūno padėtis, balso tonas. Neverbalinis bendravimas tai tokie fiziniai ženklai, kurie sudaro du trečdalius žmonių bendravimo (Bagdonas ir Bliumas, 2019). Susidomėjimas neverbaline kalba paplito tiek tarp mokslininkų, tiek bendroje visuomenėje: iki dabar galime rasti daug knygų, televizijos laidų ir filmų, aptikti žiniasklaidoje – galbūt dėl to, jog nežodinių apgaulės ženklų tema skamba taip intriguojančiai (Vrij, 2019). Antrasis etapas prasidėjo tuomet, kai mokslininkai nuo neverbalinės informacijos nagrinėjimo, susitelkė ties verbaline informacija, kadangi buvo nustatyta, jog visgi verbalinė informacija suteikia daugiau užuominų apie melą, lyginant su neverbaline (DePaulo et al., 2003). Trečiasis etapas, į kurį patektų ir šių laikų moksliniai tyrimai, iš melo apie praeities įvykius nusigręžia link melo apie ateities įvykius. Melas apie praeities įvykius vis dar yra nagrinėjamas, tačiau papildomai atsirado naujų kontekstų, kuriuose siekiama atpažinti melo užuominas. Tai, kad daugelis melo ženklų tyrimų yra susiję su praeities veiksmiais, yra stebėtina, turint omenyje, jog yra nemažai situacijų, kuriose reikalingas įvertinimas, ar asmuo meluoja ar sako tiesą apie savo ketinimus (Andrew, Aldrich, & Wark, 2009). Dabartinis susidomėjimas, kaip ir šis tyrimas, yra nukreiptas ties melu apie būsimus įvykius – asmens ketinimus.

1.2. Ketinimai ir jų apibrėžimas

Tyrinėjant verbalinius žmonių pasakojimus apie ateities planus, kalbame apie suformuotą ketinimą įvykdyti tam tikrus veiksmus ateityje. Ketinimo apibrėžimai nurodo, jog tai asmens psichikos būseną, mintys, buvusios prieš atitinkamo veiksmo atlikimą (Malle, Moses, & Baldwin, 2001). Ši mintis skamba gana apibendrintai; siekiant daugiau konkretumo, galima aptikti, jog ketinimas yra išankstinis sąmoningas sprendimas atlikti atitinkamą elgesį (APA, 2018a). Čia galime pastebėti, jog ketinimas yra siejamas su tam tikru nusiteikimu atlikti suplanuotus veiksmus. Tai mini ir kiti autoriai, kurie įvardina, jog ketinimai yra paremti planavimu ir paprastai žmonės jiems jaučia tam tikrą įsipareigojimą (Sooniste, Granhag, Knieps, & Vrij, 2013; Granhag, 2010; Malle, Moses, & Baldwin, 2001). Galime pastebėti, jog šios definicijos bus pritaikomos tuomet, kai žmogaus ketinimai yra tikri – tikėtina, jog asmuo tuomet tikrai jaus įsipareigojimą veiksmus atlikti ir bus suplanavęs savo veiklą. Kyla klausimas, kaip yra su melagingais ketinimais – ar žmogus gali sėkmingai įtikinti kitą, jog planuoja atlikti tam tikrą veiklą, kurios iš tikrųjų daryti neketina. Tuo tarpu eksperimentuose ketinimas dažnai tapatinamas su tikslais, apibrėžtais užduoties instrukcijose (APA, 2018a). Ketinimas dar gali būti apibūdinamas kaip mąstymo apie ateitį forma. Pagal vieną iš naujausių taksonomijų, išskiriamos 4 tokio mąstymo formos: modeliavimas (angl. *simulation*) (t.y. konkrečios mentalinės ateities reprezentacijos kūrimas), numatymas (t.y. būsimo rezultato tikimybės

įvertinimas), planavimas (t.y. tikslo pasiekimo žingsnių organizavimas) ir ketinimas (Szpunar, Spreng, & Schacter, 2014). Tad apibendrinant galima teigti, jog ketinimas yra psichikos būseną, apimanti išankstinį sąmoningą sprendimą atlikti tam tikrą veiksmą ir dažniausiai tai yra siejama su planavimu, įsipareigojimu ir kryptingu elgesiu. Melagingas ketinimas gali nepasižymėti šiomis išskirtomis savybėmis, kadangi veiksmai nėra iš tikrųjų planuojami įvykdyti.

1.3. Ketinimų planavimas ir epizodinės bei prospektyvios atminties vaidmuo

Panagrinėkime, kaip asmens psichikoje susiformuoja ketinimas – kaip žmogus sąmoningai nusprendžia, jog planuoja kažką ateityje įvykdyti. Moksliniuose straipsniuose, kurie aiškina ketinimų formavimą, susiduriame su skirtingomis atminties formomis – epizodine atmintimi ir prospektyvia atmintimi. Epizodinė atmintis yra žmogaus gebėjimo prisiminti praeities patirtis pagrindas (Tulving, 2002). Joje užkoduojami patirties epizodai, kurie sudaromi iš regimosios, girdimosios, vietos, laiko ir kitos kontekstinės informacijos, kuri siejasi su konkrečiu įvykiu. Tokie epizodiniai fragmentai "surišami" tarpusavyje į vientisą prisiminimo reprezentaciją (Voss, Bridge, Cohen, & Walker, 2017). Tad įvykis yra visuomet susiejamas su aplinka, kurioje jis įvyko. Dar 1972 m. Endel Tulving nurodė, jog epizodinė atmintis papildo semantinę atmintį kaip deklaratyvios atminties forma. Tuometinėje definicijoje autorius nurodė, jog epizodinė atmintis yra susijusi su trejais „Ws“, arba lietuviškai tariant – trejais K apie įvykį – kas, kur, kada. Nuo to laiko apibrėžimas buvo papildytas savivokos jausmu ir sąmoninga subjektyvia patirtimi (autonomine sąmone) (cit. iš Tulving, 2002). Paprastai tariant, asmuo turi ne tik prisiminti praeities įvykio faktus, bet ir psichikoje nukeliauti „atgal laiku“ ir prisiminti, jog būtent atitinkamą įvykį patyrė jis pats. Epizodinėje atmintyje hipokampus vaidina pagrindinį vaidmenį formuojant ir atkuriant prisiminimus (APA, 2023b). Hipokampus valdo prisiminimus paremtą tyrinėjimą, kuris leidžia kurti nuoseklius prisiminimus (Voss et al., 2017). Tad epizodinė atmintis mums padeda prisiminti praeities įvykius, bet ir gali suteikti galimybę remtis praeities patirtimi prognozuojant ateities veiksmus. Įvykių prisiminimų fragmentai gali būti integruojami į ateities planavimą, pavyzdžiui ketinimų sudarymą ir veiksmų, tikslui pasiekti, išsigrūdinimą. Tai reiškia, jog remiantis praeities patirtimis ir analizuojant jas, asmuo gali nuspręsti, kokius veiksmus reikia atlikti ateityje, norint pasiekti tikslą.

Kita moksliniuose tyrimuose apie ketinimus minima atminties forma yra prospektyvi atmintis. Ji apibrėžiama, kaip gebėjimas prisiminti atlikti suplanuotą veiksmą ateityje (APA, 2018b). Ji leidžia mums nepamiršti įvykdyti numatytų ketinimų (Rummel & McDaniel, 2019), pavyzdžiui, išgerti vaistų ar paskambinti draugui po darbo. Prospektyvi atmintis yra priešingybė retrospektyviai atminčiai, kurios metu žmogus prisimena praeities įvykius (APA, 2018b). Vadinasi, retrospektyvi atmintis aktyvuojasi meluojant arba sakant tiesą apie praeities įvykius, o prospektyvi atmintis aktyvuojasi kalbant apie tai, ką planuojama padaryti ateityje. Prospektyvi atmintis yra sudaryta iš unikalių fazių, kurių nėra retrospektyvioje atmintyje:

1) formuoja ketinimą atlikti ateityje ir jį planuoja, 2) išlaiko ketinimą laike, kurį jis nėra įvykdomas, 3) suaktyvina ketinimą tinkamu momentu, 4) įvykdo suformuotą veiksmą ir 5) deaktivuoja ketinimą, kai jis tampa nebereikalingas (Kliegel, Martin, McDaniel, & Einstein, 2002). Taigi, prospektyvi atmintis yra kertinis procesas, leidžiantis formuoti, išsaugoti, įgyvendinti ir vertinti ketinimus – tai svarbi sąmoningo ir kryptingo žmogaus elgesio dalis. Kadangi prospektyvi atmintis apima visą ketinimo įgyvendinimo ciklą – nuo jo suformavimo iki realizavimo – galima manyti, kad asmenys, kurie iš tikrųjų ketina atlikti veiksmą, pasižymi aiškesne, struktūruotesne veiklos planavimo eiga ir geresniu pasiruošimu ją įgyvendinti. Remiantis šiomis žiniomis galima teigti, jog jeigu asmuo meluoja apie būsimą veiklą, jis negali remtis prospektyvios atminties mechanizmu taip, kaip remiasi tiesą sakantis asmuo – vietoje to, jam tenka kurti dirbtinį pasakojimą, kas gali būti pavadinama kaip melo istorija.

1.4. Suvokimo lygmens teorijos sąsaja su ketinimais

Naujausi moksliniai tyrimai dažnai remiasi Suvokimo lygmens teorija (angl. *Construal level theory*), kuri siūlo unikalią perspektyvą, kaip žmonės kognityviai reprezentuoja ateities įvykius. Teorija teigia, jog žmonės apie ateities įvykius gali mąstyti skirtinguose suvokimo lygmenyse. Įvykiai, turintys aukštą suvokimo lygį, yra apibūdinami abstrakčiai, su pagrindiniais ir bendrais bruožais, tuo tarpu įvykiai, turintys žemą suvokimo lygį, pasižymi labiau periferiniais ir specifiniais bruožais (Trope & Liberman, 2010). Suvokimo lygmens teorija nurodo, jog psichologinis atstumas nuo įvykio turi įtakos tam, kaip abstrakčiai ar konkrečiai įvykis yra interpretuojamas. Abstraktus įvykio konstruktas pasireiškia paprastesnėmis scenomis, didžiausią dėmesį skiriant pagrindinių įvykio aspektų ir platesniu susijusių objektų kategorizavimui (Trope & Liberman, 2010). Suvokimo lygmens teorija yra pritaikoma ir ketinimų tyrinėjimuose – taip yra todėl, jog tikriems ketinimams žmonės jaučia įsipareigojimą juos įvykdyti, taigi įvykiai yra suvokiami kaip tikėtini, vadinasi psichologiškai artesni, tuo tarpu melagingi ketinimai nėra siejami su įsipareigojimu įvykdyti, vadinasi yra psichologiškai tolesni. Psichologinis atstumas apibūdinamas kaip nuotolis nuo savęs, čia ir dabar laipsnis (angl. *the self, the here, and the now*) (Trope & Liberman, 2010). Remiantis šia teorija, atrodytų, jog turėtų pasireikšti skirtumas tarp tikrų ir melagingų ketinimų, o tikri ketinimai turėtų būti apibūdinami konkrečiau nei melagingi. Vis dėlto, atliktas eksperimentas, tyrinėjantis ketinimų mentalinę reprezentaciją, nurodė, jog tiek tikri, tiek melagingi ketinimai suvokimo lygmenimis nesiskiria ir abu pasižymi panašiu abstraktumo lygiu (Calderon, Mac Giolla, Granhag & Ask, 2017). Autoriai įvardina, jog skirtumo nebuvimas gali būti susijęs su pačia eksperimente pateikta užduotimi tiriamiesiems, kadangi lengvos ir pažįstamos užduotys nereikalauja sutelkti dėmesio į konkrečius veiksmus ir yra atliekamos labiau automatiškai. Taip pat gali būti, jog ši teorija labiau pritaikoma meluojant apie praeities įvykius, kadangi tyrimas nurodo, jog meluodami apie savo ketinimus žmonės geba sukurti tokio pat detalumo naratyvus, kaip ir sakantys tiesą (Warmelink, Vrij,

Mann, Jundi & Granhag, 2012). Tai gali būti susiję ir su tuo, jog kalbant apie praeities įvykį pateikiami ilgesni, daugiau planavimo detalių turintys pasakojimai, nei kalbant apie būsimą (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz, & Verschuere, 2018), praeities įvykiai yra įsivaizduojami detaliau (Gamboz et al., 2010) – vadinasi meluojantiems gali būti lengviau pasiekti panašų detalumą kaip tiesą sakančių.

1.5. Apklausų metodikos siekiant aptikti melą

1.5.1. Kognityvinis apsunkinimas

Yra žinoma, jog melas sunaudoja daugiau vykdomųjų funkcijų išteklių, tokių kaip darbinė atmintis, dėmesys, slopinimas, nei tiesos sakymas (Vrij et al., 2011; Walczyk et al., 2013). Tai reiškia, jog šie ištekliai meluojant ypač naudojami, kadangi vienu metu reikia atlikti daug užduočių, pavyzdžiui nuslėpti tikras detales, sugalvoti ir paaiškinti melo istoriją, nuolat ją peržvelgiant ir atnaujinant, tuo pačiu metu stebėdami aplinkinių reakcijas (Vrij, Fisher, & Blank, 2017). Vadinasi, kaip jau buvo minėta, melas pats savaime yra kognityviškai sunkesnis nei tiesos sakymas. Vienas iš populiariausių apklausų tipų, siekiant nustatyti, ar asmuo meluoja, ar sako tiesą, teisėsaugos sistemoje šiuo metu yra kognityvinio patikimumo vertinimo metodas, kuris kognityviai pasunkina apklausas. Metodas sudarytas iš 3 elementų: kognityvinio krūvio padidinimas, skatinimas pasakyti daugiau informacijos ir nenuspėjamų klausimų naudojimas (Vrij, Fisher, & Blank, 2017). Siekiant geriau suprasti kognityvinį apsunkinimą panagrinėkime kiekvieną elementą nuodugniau. Kognityvinio krūvio padidinimas remiasi tuo, jog melavimas yra mentališkai sunkesnis nei tiesos sakymas (Christ, Van Essen, Watson, Brubaker, & McDermott, 2009), tad kognityvinio krūvio padidinimas apsunkina interviu daugiau meluojantiems nei tiesą sakantiems (Vrij, Fisher, & Blank, 2017; Vrij, 2015; Vrij et al., 2011). Antras metodo elementas – skatinimas pasakyti daugiau informacijos – yra svarbus, nes tiesą sakantieji dažniausiai neatskleidžia visų detalių, kadangi nežino, kiek informacijos iš jų yra tikimasi (Vrij, Hope, & Fisher, 2014). Vienas iš veiksmingų būdų paskatinti asmenis pasidalinti daugiau informacijos yra apklausos pavyzdžio pateikimas kita tema (Leal, Vrij, Warmelink, Vernham, & Fisher, 2015). Tai leidžia gauti daugiau informacijos tiek iš meluojančių, tiek iš tiesą sakančių, ir padeda atrasti skirtumus tarp šių grupių. Įdomus radinys, kuris kartojasi ir kai kuriuose tolesniuose tyrimuose, yra tas, jog po pavyzdžio pateikimo, tiek meluojantys, tiek sakantys tiesą asmenys, pateikia daugiau detalių, tad bendras detalumo skaičius tarp šių grupių nesiskiria (Leal, Vrij, Deeb, & Jupe, 2018). Skirtumai atsiranda tuomet, kai detalumą padaliname į kategorijas – jog tiesą sakantys dažniau įtraukia daugiau komplikacijų ir jų pasakojimai atrodo labiau tikėtini (Vrij, Fisher, & Blank, 2017), tuo tarpu meluojantys pateikia daugiau periferinės informacijos (Leal, Vrij, Deeb, & Jupe, 2018). Skatinimas pateikti daugiau informacijos remiasi tuo, jog meluojančių istorija paprastai stokoja detalių ir didesnio detalumo pateikimas reikalauja daugiau meluojančių pastangų (Vrij, Fisher, & Blank, 2017; Vrij, 2015). Trečia – nenuspėjamų klausimų naudojimas, kadangi atsakymai į tokio tipo klausimus reikalauja daugiau pastangų meluojantiems, lyginant su tiesos sakytojais (Vrij, Fisher & Blank, 2017; Vrij, 2015). Bendrai žmonės yra linkę pateikti ilgesnius

atsakymus į nenuspėjamus klausimus lyginant su atsakymais į nuspėjamus (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Tai gali būti susiję su tuo, jog su nuspėjami klausimai kreipiami į tai, ką kiekvienas apgalvojame iš anksto, tuo tarpu atsakant į nenuspėjamus klausimus tenka mąstyti realiu laiku. Taip pat, gali būti, jog nenuspėjami klausimai yra atviresni, platesni ir ne tokie nukreipiantys, kaip nuspėjami, dėl ko atsiranda atsakymų ilgumo skirtumai. Meluojantys dažniausiai ruošiasi interviu, svarstydami įvairius klausimus ir apgalvoja savo atsakymus į juos (Hartwig, Granhag, & Strömwall, 2007) tačiau nėra įmanoma pasiruošti visų atsakymų – vadinasi tik tam tikri klausimai gali būti nuspėjami. Tad šis kognityvinio patikimumo vertinimo metodas yra efektyvus įrankis teisėsaugos pareigūnams, padedantis atskleisti meluojančius asmenis, pasitelkiant įvairias kognityvinę krūvį apsunkinančias technikas. Nors ir aukščiau įvardinti tyrimai nagrinėjo melą apie praeities įvykius, aptartos technikos gali būti pritaikomos ir ketinimų tyrimuose.

1.5.2. Nenuspėjamų klausimų įtaka verbaliniams atsakymams

Dabartiniame tyrime pasirinkta pritaikyti būtent nenuspėjamus klausimus, kadangi jų naudojimas leidžia šiek tiek imituoti realias apklausos sąlygas, kuriose asmuo negali pasiruošti visiems galimiems klausimams, o nenuspėjamus klausimas galima lengvai įtraukti į įtariamųjų apklausos protokolus. Kadangi dabartiniame tyrime buvo atliekamas eksperimentas, tokie klausimai yra taip pat lengvai pritaikomi ketinimų tyrinėjimo kontekste. Egzistuoja tyrimų, kurie pateikia prieštarigus rezultatus apie nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų įtaką verbaliniams atsakymams. Nurodoma, jog tiesą sakantys asmenys atsako panašiai į visus klausimus, tiek nuspėjamus, tiek nenuspėjamus, o meluojantiems atsakyti į nenuspėjamus klausimus yra sunkiau (Lancaster, Vrij, Hope, & Waller, 2012). Tačiau tokius rezultatus patvirtina ne visi tyrimai ir kognityvinio apsunkinimo technika sulaukia ir kritikos – kituose tyrimuose tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys nurodė, jog atsakyti į nenuspėjamus klausimus, lyginant su nuspėjamais, yra sunkiau (Sooniste, Granhag, Strömwall & Vrij, 2016), o interviu apsunkinimą patyrią tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys (Levine & McCornack, 2014). Vadinasi, nors ir melavimas yra sunkesnis nei tiesos sakymas, nenuspėjami klausimai apsunkino interviu tiek meluojantiems, tiek sakantiems tiesą, tačiau nenuspėjamų klausimų naudojimas teigiamai siejosi su subjektyvaus tiriamojo pasakojimo tikrumo tikslumu (Parkhouse & Ormerod, 2018). Nors yra įvairių technikų, galinčių kognityviai apsunkinti interviu, dabartiniame tyrime pasirinkta naudoti nenuspėjamus klausimus, kadangi tyrėjai įvardina, jog jie turėtų būti patys diagnostiškiausi klausimai melo ir tiesos diferenciacijai (Vrij, Granhag, Mann & Leal, 2011), o skirtumai tarp meluojančių ir sakančių tiesą turėtų atsiskleisti tuomet, kai atsakymai į klausimus negali būti iš anksto paruošti (Lancaster et al., 2012). Kaip jau buvo minėta, turint galimybę meluojantys planuoja, kaip elgsis ir ką sakys apklausų metu (Clemens, Granhag, Stromwall, 2013), vadinasi į tuos klausimus, kuriuos gebės nuspėti, gali būti, jog sukurs išankstinius atsakymus. Sukurta melo istorija bus naudinga tik tuomet, jei

meluojantys teisingai nuspėja klausimus. Tad nenuspėjami klausimai gali sugriauti susikurtą melą ir skatinti į klausimus atsakyti spontaniškai, kas reikalautų daugiau pastangų ir galimai keistų verbalinį elgesį (Vrij, 2014). Kadangi egzistuoja prieštaringų rezultatų, ar nenuspėjami klausimai pakankamai apsunkina interviu meluojantiems (Parkhouse & Ormerod, 2018), nuspręsta į dabartinį tyrimą įtraukti ir skirtingą klausimų seką. Buvo pastebėta, jog tyrimuose, kurie naudojo skirtingus klausimų tipus, pirmiausiai pateikiami nuspėjami, o tuomet nenuspėjami. Tikimasi, jog apkeista klausimų seka – pirmiausiai pateikiami nenuspėjami, tuomet nuspėjami klausimai – labiau apsunkins interviu meluojantiems, kadangi melagingos kelionės susigalvotas pasakojimas turės būti keičiamas ir priderintas prie tikriausiai kitokio nei tikėtasi klausimų eiliškumo.

1.6. Tikrų ir melagingų ketinimų diferenciacija pagal verbalines detales

Kaip jau buvo minėta, dabartiniai tyrimai analizuojant tikrus ir melagingus ketinimus dažniausiai remiasi verbالية žmogaus pateikta informacija, kadangi verbalinė informacija leidžia tiksliau atskirti tikrus ir melagingus ketinimus (Vrij, Hartwig & Granhag, 2019; Oberlader et al., 2016). Toks apgaulės aptikimas, remiantis verbalinėmis užuominomis, yra grindžiamas prielaida, jog žodinis įvykio pasakojimas yra informatyvus būdas siekiant nustatyti pasakojimo tikrumą (angl. *veracity*), kadangi tikri išgyvenimai dažnai yra apibūdinami kitaip nei išgalvota patirtis – tokia mintis yra viena iš tikrovės monitoringo (angl. *reality monitoring*) prielaidų (Johnson & Raye, 1981). Remiantis teorinėmis žiniomis, pasireiškiantys skirtumai yra susiję su procesu, kurio metu prisiminimas yra konstruojamas: realių įvykusių situacijų prisiminimai buvo gauti per suvokimo procesus, tuo tarpu falsifikuoti prisiminimai kuriami naudojant kognityvinius procesus (Johnson, Bush & Mitchell, 1998). Panašu, jog ir melagingi ketinimai turėtų skirtis nuo tikrųjų, kadangi jie tikėtina, jog bus paremti skirtinga informacija. Kai kurie moksliniai straipsniai nurodo, jog melagingus ketinimus aptikti yra netgi lengviau nei aptikti melą apie praeities elgesį (Ulatowska, 2018; Vrij, et al., 2011), o tie patys principai, taikomi nustatyti apgaulę praeityje, gali būti pritaikomi ir ketinimuose (Granhag & Mac Giolla, 2014). Teigiama, jog melagingų ketinimų aptikimas gali būti tikslesnis, nes meluojantys apskritai yra labiau pasiruošę ir labiau įpratę meluoti apie ankstesnį elgesį nei apie ketinimus ir ateities planus (Vrij, Leal, Mann & Granhag, 2011). Visgi, tyrimai nustato, jog pasakojimai apie įvykčius įvykius dažniausiai yra ilgesni ir pasižymi daugiau planavimo užuominų nei apie būsimus įvykius, tad melo užuominos ketinimuose gali būti mažiau aiškios (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Tad mokslininkai iš dalies teigia, jog melo nuspėjimas, kalbant apie praeities įvykius, gali turėti panašumų su melo nuspėjimu ketinimuose, tačiau melo užuominų, kalbant apie būsimus įvykius, gali būti mažiau nei kalbant apie praeities įvykius.

1.6.1. Bendras atsakymų detalumas ir atsakymų ilgumas tikruose ir melaginguose ketinimuose

Mokslininkai aptinka tam tikrus skirtumus pasakojimuose apie tikrus ir melagingus ketinimus. Vienas iš diferencijuojančių faktorių – detalių skaičius ir atsakymų ilgumas. Detalės moksliniuose tyrimuose gali būti vertinamos įvairiai: vieni mokslininkai išskiria bendrą detalių skaičių, kiti – padalina detales į skirtingas kategorijas. Kadangi keliama prielaida, jog verbalinės melo užuominos gali būti panašios tiek kalbant apie praeities įvykius, tiek apie planuojamus ateityje, peržvelkime pagrindinius rezultatus apie praeities tyrimus. Įprastai, meluojantys (nebūtinai tik apie ketinimus) yra linkę pateikti daug detalių, nes detalesnis pasakojimas tikimasi, jog bus suvokiamas kaip labiau tikėtinas, tačiau renkasi vengti pateikti jų per daug, bijodami, kad tyrėjai tokias detales gali patikrinti (Nahari, Vrij, & Fisher, 2012). Tad tiesą sakančių pasakojimuose tokių detalių, kurias galima būtų patikrinti, dažniausiai yra daugiau (Nahari, Vrij, & Fisher, 2014). Atlikta meta-analizė parodė, jog bendras detalumo skaičius gali sėkmingai padėti diferencijuoti meluojančius nuo tiesą sakančiųjų. Išsiaiškinta, jog tiesą sakantys informaciją pateikia labiau nechronologine tvarka, tačiau jų pasakojimai turi stipresnę loginę struktūrą, lyginant su meluojančiųjų. Taip pat, tiesą sakantys įtraukia daugiau citatų iš įvykusių įvykių ir pateikia daugiau neįprastų detalių, lyginant su meluojančiaisiais (Amado, Arce, & Farina, 2015). Gali būti, jog panašius skirtumus galima nustatyti ir pasakojimuose apie tikrus ir melagingus ketinimus.

Paanalizuokime bendrą pasakojimų detalumą – vieni tyrimai nustato, jog meluojantys apie savo ketinimus asmenys mini daugiau detalių nei sakantys tiesą (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi & Granhag, 2012). Pasak autorių, toks rezultatas gali būti susijęs su tuo, jog šio eksperimento metu autoriai skatino tyrimo dalyvius pasiruošti interviu (t.y. buvo suteikiamos kelios dienos pasiruošimui). Autoriai spekuliuoja, jog galbūt, stengdamiesi būti labiau įtikinami melagiai nekantriai norėjo pasidalinti savo sukurta istorija, ir tai padarė plačiai atsakydami į pirmą klausimą – būtent bendri klausimai buvo pateikiami pirmieji (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi & Granhag, 2012). Matome, jog atsiradusius skirtumus autoriai sieja su pasiruošimu ir pateiktu klausimų eiliškumu. Kitas tyrimas pateikė prieštarigus rezultatus – meluojantys mini mažiau bendrų detalių nei tiesos sakytojai (Vrij, 2008). Tuo bendrų detalių analizė nesibaigia – kiti tyrimai gauna dar kitokius rezultatus. Vienas eksperimentas vertino žmonių parašytus teiginius apie jų savaitgalio planus – vieniems nurodyta pateikti tiesą, kitiems meluoti (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz, & Verschuere, 2018). Savaitgalio planai yra nukreipti į ateitį, vadinasi realūs įvykiai dar nėra įvykę, tad vertinami ketinimai atlikti tam tikrus veiksmus ateityje. Šis eksperimentas nustatė, jog melagingi sakiniai nesiskyrė nuo tikrųjų pagal detalių gausumą (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Sekantys tyrimai pateikia panašius rezultatus – nenustatyta verbalinių detalizavimo skirtumų vertinant bendrą detalių skaičių (Warmelink & O'Connell, 2023; Bogaard, van der Mark & Meijer, 2019; Leal, Vrij, Deeb, & Jupe, 2018; Vrij, Granhag, Mann & Leal, 2011). Efekto nebuvimas parodo, jog melas

apie ketinimus gali skirtis nuo melo apie praėjusius įvykius ir pastarųjų tyrimų apibendrinimai nevisuomet gali būti pritaikomi tikrų ir melagingų ketinimų diferenciacijai (Vrij, Granhag, Mann & Leal, 2011). Detalumo skirtumo nebuvimą pateikia ne visi moksliniai tyrimai – kiti autoriai teigė, jog tiesą sakančių pasakojimai pasižymėjo didesniu detalumu (Sooniste, Granhag, Strömwall & Vrij, 2016). Tiriamojo pasakojimo ilgumas taip pat lyginamas atsakymuose į skirtingus klausimus – buvo nustatyta, jog tiesą sakantys pateikia ilgesnius atsakymus į mažiau nuspėjamą klausimą – apie ketinimo planavimą – lyginant su meluojančiais. Tačiau atsakymų ilgis atsakant į labiau nuspėjamą klausimą – apie patį ketinimą keliauti – tarp grupių nesiskyrė (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013). Apibendrinant galima matyti, jog mokslininkai nustato prieštarigus rezultatus vertinant bendrą detalių skaičių pasakojant apie ketinimus, o detalumas gali būti susijęs ir su kitais faktoriais, tokiais kaip pasakojimo planavimui skirtas laikas ir tiriamųjų pasiruošimas. Taip pat, pasakojimo ilgumas gali būti susijęs su klausimų rūšimi, kadangi atsakyti į mažiau nuspėjamą klausimą gali būti kognityviškai sunkiau meluojantiems.

1.6.2. Detalumo skirtumai tikruose ir melaginguose ketinimuose

Detalumą galima vertinti skirtingai, bet vis dažniau jis skirstomas į kategorijas, su kuriomis yra susijusios detalės, pavyzdžiui perceptinės, erdvinės detalės, subjektų, objektų detalės ir panašiai. Analizuoti ir sieti mokslinius tyrimus šioje vietoje gali būti sudėtinga, kadangi skirtingi tyrėjai naudoja skirtingas detalių kategorijas, kurias gali būti sunku lyginti tarpusavyje. Vienas tyrimas nustatė, jog meluojantys apie savo ketinimus mini mažiau įvykių ir transporto planavimo detalių nei tiesą sakantieji. Tačiau, verta pabrėžti, jog tik transporto detalių kategorijoje šie nustatyti skirtumai buvo reikšmingi (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi & Granhag, 2012). Šiame tyrime kitokio pobūdžio detalių skirtumo nebuvimas gali būti susijęs ir su tuo, jog dalyviai sakė arba melavo apie savo ketinimus, o ne apie patirtus praeities įvykius – kaip jau buvo minėta, ketinimų apibūdinimai paprastai nėra tokie detalūs, kaip apie praeities patirtis (Vrij et al., 2011). Kai tiesą sakantys aptaria ankstesnę savo veiklą, yra daugybė perceptinių detalių, kurias jie gali atsiminti. O kai kalbama apie ketinimus, tiesą sakantys dar nėra patyrę įvykio, tad neturėjo patirties, kuria galėtų remtis – sumažėja detalių skaičius. Kai kurie tyrėjai savo darbuose nustatė, jog bendras detalių skaičius nesiskiria, atrado skirtumus išskiriant detalumą į skirtingas kategorijas ir išsiaiškino, jog tikruose teiginiuose apie ketinimus buvo minima daugiau laiko, datos informacijos (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Visgi, galima surasti ir prieštarigų rezultatų, kurie nurodo, jog meluojančių ir sakančių tiesą apie savo ketinimus laiko detalių skaičius nesiskiria (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Kito eksperimento tiriamoji analizė parodė, jog meluojantys įtraukia daugiau nuorodų į asmenis, vietas, pateikia daugiau erdvinių objektų informacijos nei tiesos sakytojai (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Nors ir skirtumas buvo nustatytas, tyrimo autoriai spekuliuoja, jog toks rezultatas gali būti labiau susijęs su pateiktomis instrukcijomis: meluojantiems buvo suteikiami

konkretni nurodymai dėl savo veiklos (pvz. atostogauti į Ispaniją su draugu) nei tiesos sakytojams (pvz. išvykti atostogauti) (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Nagrinėjant erdvines ir percepcines detales skirtumo tarp meluojančių ir sakančių tiesą apie savo ketinimus nenustatyta (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Yra tyrimų, kuriuose pateikiamos rečiau minimos verbalinės užuominos – pavyzdžiui, vienas tyrimas nurodė, jog tiesą sakančios buvo labiau linkę teigti, jog savo pradinius ketinimus koregavo ir turėjo pasiruošę atsarginį planą, jei jo prireiktų, lyginant su meluojančiais. Autoriai tai siejo su tuo, jog tiesą sakančios labiau atkreipia dėmesį į galinčius iškilti sunkumus, kadangi jie yra svarbūs tikslui pasiekti (Granhag, Giolla, Sooniste, Strömwall & Liu-Jonsson, 2016). Kiti dar įvardina, jog meluojantys savo pasakojimuose dažniau įvardina detales, kurios yra susijusios su emocine savijauta (Parkhouse & Ormerod, 2018). Tad diferencijuoti tikrus ketinimus nuo melagingų gali padėti skirtingų detalių analizė ir jų lyginimas tarp grupių. Trūksta daugiau mokslinių tyrimų, kurie tiksliai apibrėžtų, kurios detalės gali padėti atskirti melagingus ketinimus.

1.6.3. Planavimo užuominos tikruose ir melaginguose ketinimuose

Skirtingi moksliniai tyrimai nustato skirtingus detalumo skirtumus. Nepaisant to, vienas rezultatas eksperimentuose išlieka panašus – planavimo užuominos. Kalbant apie tikrus ir melagingus ketinimus tikėtina, jog skiriasi pačio asmens jiems jaučiamas įsipareigojimas atlikti, kadangi meluojantys to atlikti neketina. Vienas tyrimas nustatė, jog tiesos sakytojai interviu metu savo teiginiuose naudojo planavimo užuominas dažniau nei meluojantys. Tiesos sakytojai buvo labiau linkę spontaniškai paminėti efektyvų laiko planavimą ir buvo linkę labiau numatyti galimas problemas, susijusias su būsimais įvykiais. Šioje vietoje tiesą sakančios ir meluojantys minėjo panašias problemas, tad šioje vietoje skirtumo nebuvo, bet skirtumas išryškėjo tikimybėje spontaniškai aptarti problemas – tiesą sakančios spontaniškai tai darė dažniau (Mac Giolla, Granhag, & Liu-Jönsson, 2013). Kitas tyrimas analizuojant verbalinius žmonių atsakymus kodavo *kaip*-sakinius (angl. *how-utterances*), kurie nurodė, kaip žmogus atliks veiklą, ir *kodėl*-sakinius (angl. *why-utterances*), kurie nurodė, kodėl žmogus atliks tam tikrą veiklą. Buvo nustatyta, jog meluojančių ir sakančių tiesą atsakymai nesiskiria pagal *kodėl* sakinių skaičių, tačiau tikri ketinimai pasižymėjo dažnesniais *kaip*-sakiniiais, lyginant su melagingais (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Tai gali būti susiję su motyvacija realiai įvykdyti ketinimus (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018), o melagingi ketinimai tokios motyvacijos nesukelia (Mac Giolla et al., 2013). Pastaruosius rezultatus taip pat galima susieti su anksčiau minėtu tyrimu, kuris nurodė, jog meluojantys mini mažiau transporto planavimo detalių (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi & Granhag, 2012). Tad remiantis šiais moksliniais straipsniais panašu, jog žmonės kalbant apie savo tikrus ketinimus yra linkę labiau apgalvoti, kaip jie bus įgyvendinami. Tai leidžia manyti, kad planavimo ir motyvacijos lygis gali būti reikšmingas rodiklis, padedantis atskirti tikrus nuo melagingų ketinimų.

1.6.4. Nuspėjimų ir nenuspėjimų klausimų reikšmė atpažįstant melagingus ketinimus

Siekiant padidinti skirtumus tarp meluojančių apie savo ketinimus ir sakančių tiesą, tyrėjai pradėjo analizuoti pačius apklausoje naudojamus klausimus ir jų įtaką žmonių atsakymams. Straipsniuose galime aptikti, jog autoriai išskiria nuspėjamus ir nenuspėjamus, kaip vieną iš kognityvinio apsunkinimo elementų, kas buvo aptartas aukščiau. Teigiama, jog žmonės klausimus apie savo ketinimus suvokia kaip labiau nuspėjamus, nei klausimus apie šių ketinimų planavimą, ir klausimai apie ketinimus yra suvokiami kaip lengvesni (Sooniste, Granhag, Strömwall, & Vrij, 2016; Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013). Tiesą sakantys apie savo ketinimus uždavus nenuspėjamą klausimą demonstruoja ilgesnius ir detalesnius atsakymus, lyginant su meluojančiais. Tačiau atsakymų ilgumas ir detalumas uždavus nuspėjamą klausimą statistiškai reikšmingai nesiskiria (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013). Šie tyrėjai taip pat įtraukė atsakymų aiškumo įvertinimą ir nustatė, jog būtent tiesą sakiusių atsakymai tiek į labiau nuspėjamą klausimą, tiek į labiau nenuspėjamą klausimą, buvo suvokiami kaip statistiškai reikšmingai aiškesni (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013). Tokius rezultatus pateikia ne visi – kitas tyrimas siekdamas analizuoti verbalines melo užuominas ketinimuose irgi taikė skirtingų tipų klausimus ir išsiaiškino, jog tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys atsakydami į nenuspėjamus klausimus pateikia daugiau bendrų detalių (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Tyrėjai taip pat išskyrė skirtingas detalių kategorijas ir tyrinėjo jų pateikimą atsakant į skirtingų tipų klausimus. Buvo nustatyta, jog erdvinių ir perceptinių detalių kiekis nesiskiria, tačiau statistiškai reikšmingas skirtumas atsirado laiko detalėse – žmonės pateikia daugiau laiko detalių atsakydami į nenuspėjamus klausimus (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Sekantis tyrimas nustatė, jog paklausti apie ketinimus (pavyzdžiui, *koks pagrindinis jūsų kelionės tikslas*), kas yra traktuojamas kaip nuspėjamas klausimas, meluojantys pateikia daugiau detalių nei tiesos sakytojai, tačiau pateikia mažiau detalių į nenuspėjamus klausimus (pavyzdžiui, *kaip ketinate pasiekti savo kelionės tikslą*) (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Tyrėjai pateikia dvi tokius rezultatus aiškinančias mintis. Visų pirma, melagiai galėjo blefuoti, kadangi suvokė, jog informacija apie ateities įvykius bus sunkiai patikrinama (toks paaiškinimas gali būti susijęs su eksperimento strategija – duomenų rinkimui naudojamos kompiuterinės technikos) (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Toks aiškinimo stilius būtų sunkiau pritaikytas melui apie praeities įvykius, kadangi teisinėje sistemoje tam tikros informacijos validumas galėtų būti patikrintas, turint prieigą prie surinktų įrodymų. Antra, meluojantys galėjo daugiau pastangų skirti pasiruošimui ir sukurti išsamesnį pasakojimą. Priešingai nei tiesos sakytojai, kurie galėjo remtis mintimi, jog jų tiesa „šviečia“ be kruopštaus pasiruošimo (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018) – tai vadinama skaidrumo iliuzija (Vrij, Granhag, & Porter, 2010). Apibendrinant matome, jog skirtingų klausimų naudojimas, ypač nenuspėjamų, gali padėti diferencijuoti tikrus nuo melagingų ketinimų, tačiau mokslininkai vis dar pateikia skirtingus

tyrimų rezultatus ir lieka iki galo neaišku, kokiomis būtent verbalinėmis detalėmis ir kaip skiriasi tiesą sakančių ir meluojančių apie savo ketinimus atsakymai.

1.7. Verbalinių melo požymių išskirtų tyrimuose palyginamumo sunkumai ir dabartinis tyrimas

Bendrai verbalinių melo užuominų tyrinėjimas skirtas padėti diskriminuoti tiesą sakančio pasakojimą nuo meluojančio remiantis asmens teiginio verbaliniu turiniu. Atliekant mokslinių tyrimų analizę ir nagrinėjant naudojamas technikas, išryškėjo keletas sunkumų. Autoriai išskiria skirtingas detalių kategorijas. Galima atrasti įvairių kategorijų – subjektų, objektų, erdvių, detalių, periferinių detalių ir taip toliau. Ne visi autoriai pateikia pavyzdžių, kokia būtent detalė patektų į kategoriją, o jeigu pavyzdys ir yra pateikiamas – jo kartais neužtenka pilnai suprasti naudotą kodavimo sistemą. Tad ir tyrimų lyginimas gali kelti išsūkių, kadangi sunku sugretinti skirtingų tyrimų išvadas. Tyrimų rezultatai gali būti susiję su tuo, kokia kodavimo sistema buvo pritaikyta. Pavyzdžiui, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog teiginio detalumą įvertinti yra pakankamai lengva (Nahari, et al., 2019). Jeigu turime tokį išsireiškimą, kaip važiuoju su draugu į Italiją nuvykti į koncertą, jo kodavimas gali priklausyti nuo pačios kodavimo sistemos ir išskirtų detalių kategorijų. Draugo minėjimas gali būti laikomas subjekto detale, tačiau kadangi nėra įvardinamas konkretus draugo vardas, kai kurie tokios detalės tikriausiai ir nekoduoja. Italijos minėjimas tikriausiai daugelyje tyrimų būtų koduojamas, tačiau koncertas kai kuriems gali pasirodyti, kaip detalė, kitiems – per daug abstraktus apibūdinimas, jog būtų traktuojama kaip vietos detalė. Nors tyrimai dažniausiai pateikia vertintojų kodavimų suderinamumą, lieka neaišku, kiek kodavimo sistemos tyrimuose skiriasi. Taip pat, tyrimai yra vykdomi skirtingomis sąlygomis ir egzistuoja labai daug skirtumų. Pavyzdžiui, vieni tyrėjai suteikia pasiruošimo laiką interviu, kiti ne, vieni pateikia trumpas instrukcijas grupėms, kiti ilgesnes, treči instrukcijose konkrečiai įvardina, apie ką tiriamasis turi meluoti. Kiekviename interviu pateikiami skirtingi klausimai bei skirtingas jų kiekis, o patys ketinimai tyrinėjami žmonių klausiant apie skirtingas planuojamas veiklas. Klausimai pateikiami taip pat skirtingai – vieni pateikia vien nuspėjamus, kiti vien nenuspėjamus, kartais klausimai skirtingose grupėse skiriasi, kartais ne. Atsižvelgiant į tai, gali būti sudėtinga lyginti ankstesnių tyrimų gautus rezultatus, o pastarieji gali būti susiję su konkrečiu atliktu tyrimu, nebūtinai rodantys skirtumą tarp tikrų ir melagingų ketinimų.

Atsiranda vis daugiau mokslinių tyrimų, kurie nagrinėja verbalinius melo požymius ketinimuose – vis dažniau bandoma nustatyti, ar egzistuoja skirtumai tarp tikrųjų ir melagingųjų. Atlikus mokslinių straipsnių analizę, matome, jog tyrimai nustato skirtingus rezultatus, kuriuos gali būti sunku lyginti tarpusavyje, kadangi tyrėjai naudoja skirtingus tyrimų dizainus ir kodavimo sistemas. Kadangi ankstesni tyrėjai įvardino, jog naujesniuose tyrimuose būtų aktualu naudoti ir nenuspėjamus klausimus ir šių klausimų nenaudojimą išskiria kaip buvusių tyrimų ribotumą, dabartiniame tyrime, kaip jau buvo minėta, nuspręsta naudoti ir nenuspėjamus klausimus. Abu klausimų tipus, tiek nuspėjamus, tiek nenuspėjamus, nuspręsta

pritaikyti tiek tiesos, tiek melo grupėms, kadangi kai kurie tyrimai nenuspėjamus klausimus pritaikė tik meluojantiems. Taip pat, mokslininkai kvestionuoja, jog papildomas įrankis tyrimuose apie ketinimus gali būti pateikiamų klausimų eiliškumas. Iki šiol daugelyje tyrimų pirmiausiai užduodavo nuspėjamus klausimus, o tuomet nenuspėjamus. Mokslininkai spekuliuoja, jog nenuspėjamų klausimų pateikimas pradžioje galėtų padėti atskirti tikrus nuo melagingų ketinimų. Tuomet meluojantys susidurtų su dilema – turėti paruoštą istoriją, bet (dar) neturėti tinkamų klausimų, į kuriuos atsakant galėtų panaudoti susikurtą melo istoriją. Iškilų du pasirinkimai – palaukti, kol bus užduodamas laukiamas klausimas, tokiu būdu rizikuojant, jog klausimas gali ir neatsirasti, arba pateikti savo paruoštą atsakymą į nuspėjamą klausimą, kuris nereikalauja paruoštos informacijos įvardinimo, rizikuojant, jog atsakymas atrodys keistas ir nereikšmingas (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi, & Granhag, 2012). Remiantis tokiomis ankstesnių autorių įžvalgomis, skirtingas klausimų eiliškumas taip pat įtraukiamas į dabartinį tyrimą. Tad dabartiniame tyrime išsikelti du pagrindiniai tikslai. Pirmasis būtų nustatyti pasireiškiančius verbalinius požymius ir jų skirtumus tiesą sakančių ir meluojančių apie ateities planus pasakojimuose. Antrasis būtų nustatyti verbalinių požymių pasireiškimą pateikiant skirtingą nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti pasireiškiančius verbalinius požymius tiesą sakančių ir meluojančių apie planuojamą kelionę pasakojimuose;
2. Palyginti tiesą sakančių ir meluojančių apie planuojamą kelionę pasakojimų verbalinius požymius;
3. Palyginti tiriamųjų pasiruošimą interviu, nerimą, rėmimąsi ankstesne patirtimi ir motyvaciją įtikinti tiesos ir melo grupėse;
4. Įvertinti skirtingo interviu nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumo įtaką verbaliniams melo požymiams tiesos ir melo grupėse.

Tyrimo hipotezės:

1. Meluojančių apie savo ketinimus pasakojimai bus ilgesni ir jie užduos daugiau klausimų, lyginant su tiesą sakančiais;
2. Tiesą sakančių apie savo ketinimus pasakojimai pasižymės daugiau konkrečių laiko ir datos bei konkrečiomis vietos detalėmis, jausmų įvardinimu ir ši grupė dažniau įvardins idėjos kilimą keliauti, lyginant su meluojančiais;
3. Nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumas turės įtakos meluojantiems – meluojantys įprasta klausimų seka pateiks daugiau percepcinių, erdvinių, konkrečios laiko ir datos bei vietos detalių, nei meluojantys apversta klausimų seka.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Iš viso dalyvauti tyrime užsiregistravo 123 asmenys. 12 iš jų į klausimą „ar planuojate kelionę balandžio-rugpjūčio mėnesiais? (esate įdėję pastangų, jog kelionė įvyktų: nupirkti bilietai, atlikta nakvynės rezervacija, suderintas darbo grafikas su planuojamos kelionės laiku, suplanuotas kelionės maršrutas ir veiklos, įsigytas kelionių draudimas ir panašiai)“ nurodė *ne*, tad jiems buvo parašytas elektroninis laiškas nurodytais el. paštų adresais, siekiant sužinoti, dėl kokių priežasčių pasirinko atsakymo variantą *ne*. Laiške pasitikslinama, ar nurodytais mėnesiais planuoja kelionę ir ką jau yra padarę, jog kelionė ateityje įvyktų. Dalis iš šių tiriamųjų nurodė, jog ne taip suprato pateiktą klausimą ir visgi buvo įdėję pastangų ketinimo realizavimui – tokie asmenys pakviesti dalyvauti tyrime. Tiriamiesiems, kurie neįvardino konkrečių atliktų veiksmų ketinimui realizuoti, padėkota, jog domisi tyrimu, tačiau kaip tyrimo dalyviai netinka. Tiems, kurie į klausimą atsakė *taip* išsiųsti elektroniniai laišškai jų nurodytais el. pašto adresais, siekiant susiderinti interviu atlikimo laiką. 2 asmenys nurodė neegzistuojančius el. paštus, tad su jais susisiekti nepavyko, dalis užsiregistravusių neatrašė į elektroninį laišką arba neprisijungė sutartu nuotolinio susitikimo laiku, o išsiuntus pakartotinį priminimą apie tyrimo eigą – neatrašė. Vienas tiriamasis po interviu pašalintas iš imties, kadangi visgi nebuvo įdėjęs realių pastangų kelionei įgyvendinti ir jo ketinimas keliauti kol kas yra suformuotas tik mintyse.

Galutinę tyrimo imtį sudarė 101 tiriamieji, kurių amžius buvo 19 – 30m. ($M=24,38$; $SD=2,7$). Visi dalyviai turėjo ketinimą keliauti balandžio-rugpjūčio mėnesiais ir buvo nurodę, jog yra įdėję pastangų, jog ketinimai būtų realizuoti. Tyrimo imtis buvo padalinta į keturias grupes: tiesos grupės, naudojant įprastą klausimų seką ir apverstą, melo grupės, naudojant įprastą klausimų seką ir apverstą. Įprasta klausimų seka reiškė, jog interviu metu bus pirmiausiai užduodami nuspėjami, tada nenuspėjami klausimai, o apversta klausimų seka reiškė, jog pirmiausiai bus užduodami nenuspėjami, tada nuspėjami klausimai. Tiesos grupėje naudojant įprastą klausimų seką buvo 25 dalyviai, o naudojant apverstą klausimų seką – 24. Meluojančiųjų grupėje naudojant įprastą klausimų seką buvo 26 dalyviai, o naudojant apverstą klausimų seką – 26. Grupės buvo vienodos pagal amžių (1 lentelė), lytį, išsilavinimą ir užimtumą (2 lentelė). Visi tyrimo dalyviai nurodė, jog atsakydami į klausimus laikėsi atsiųstos interviu instrukcijos, vadinasi tiems, kuriems buvo priskirta tiesos grupė – apie savo planuojamą kelionę sakė tiesą, o tiems, kuriems priskirta melo grupė – apie savo planuojamą kelionę melavo, bet išlaikė kelionės vietą nepakeistą.

1 lentelė. Amžiaus palyginimas keturiose grupėse.

Kintamasis	Grupė	N	Vidurkiniai rangai	χ^2	df	p
Amžius	Sakantys tiesą, naudojant įprastą klausimų seką	25	53,80	3,136	3	0,371

Sakantys tiesą, naudojant apverstą klausimų seką	24	42,79
Meluojantys, naudojant įprastą klausimų seką	26	56,58
Meluojantys, naudojant apverstą klausimų seką	26	50,31

Pritaikius Kruskal-Wallis testą, nustatyta, jog grupės pagal amžių nesiskiria (1 lentelė).

2 lentelė. *Lyties, išsilavinimo ir užimtumo palyginimas keturiose grupėse.*

Kintamasis			Grupė				Bendrai	chi	df	p
			1	2	3	4				
Lytis	Vyras	N	7	4	9	6	26	2,268	3	0,519
		%	28,0	16,7	34,6	23,1	25,7			
	Moteris	N	18	20	17	20	75			
		%	72,0	83,3	65,4	76,9	74,3			
Išsilavinimas	Žemesnis nei vidurinis arba vidurinis išsilavinimas	N	8	11	7	12	38	3,1	3	0,376
		%	32	45,8	26,9	46,2	37,3			
	Aukštasis išsilavinimas (bakalauras, profesinis bakalauras, magistras, mokslų daktaras)	N	17	13	19	14	63			
		%	68	54,2	73,1	53,8	62,4			
	Studijuoja	N	4	7	7	6	24	13,193	12	0,603
		%	16,0	29,2	26,9	23,1	23,8			
Užimtumas	Dirba	N	10	6	12	10	38			
		%	40,0	25,0	46,2	38,5	37,6			
	Studijuoja ir dirba	N	10	11	5	9	35			
		%	40,0	45,8	19,2	34,6	34,7			
	Šiuo metu nedirba ir/arba yra motinystės/tėvystės atostogose	N	1	0	2	1	4			
		%	4,0	0	7,7	3,8	4,0			

Pastaba. Grupių pavadinimai: 1 – tiesą sakantys, naudojant įprastą klausimų seką, 2 – tiesą sakantys, naudojant apverstą klausimų seką, 3 – meluojantys, naudojant įprastą klausimų seką, 4 – meluojantys, naudojant apverstą klausimų seką.

Pritaikius chi-kvadrato kriterijų, nustatyta, jog grupės pagal lytį nesiskiria. Kadangi taikant kriterijų buvo pažeidžiama kriterijaus taikymo sąlyga, tiek išsilavinimo, tiek užimtumo kategorijos stambinamos. Išsilavinimas perkoduotas į dvi didesnes kategorijas, ir pagal naujas kategorijas tarp grupių nesiskiria. Užimtumas buvo perkoduotas į keturias stambesnes kategorijas, tačiau vis tiek kriterijaus taikymo sąlyga buvo pažeidžiama. Kadangi tarp grupių nenustatytas skirtumas, o kitoks kategorijų stambinimas būtų nelogiškas, paliekamos keturios kategorijos (2 lentelė). Pilni tiriamųjų socialiniai-demografiniai duomenys pateikiami prieduose (1 priedas).

2.2. Tyrimo instrumentai

2.2.1. Struktūruotas interviu

Tyrime naudojamas struktūruotas interviu surinkti informaciją apie asmens planuojamą kelionę, į kurią ketina vykti. Melo požymių ketinimuose analizė gali būti tyrinėjama įvairiuose kontekstuose, tačiau dabartiniame tyrime pasirinkta analizuoti būtent ketinimą keliauti. Taip pasirinkta dėl to, nes ankstesni tyrimai dažnai naudojo kelionių kontekstą ir tyrimas buvo vykdomas artėjant vasaros mėnesiams – natūralu, jog tikėtasi, jog padidės ir žmonių, planuojančių keliauti, skaičius. keliavimo kontekstas gali būti pritaikomas oro uostuose, autobusų, traukinių stotyse, pasienyje ir kitose aplinkose, kuriomis naudojasi daug žmonių, tad nurodomas aukštas ekologinis validumas (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi & Granhag, 2012). Taip pat, buvo ieškoma tokios žmonių veiklos – ketinimo, kurios planavimui tradiciškai reikėtų įdėti tam tikrą kiekį pastangų, jog veikla ateityje būtų realizuota. Papildomai, ketinimas keliauti gali būti reikšmingas analizės objektas teisės psichologijos kontekste, ypač apklausiant įtariamuosius. Tokiose apklausose kelionių planai gali būti vertinami kaip galimi rodikliai apie asmens ketinimus pabėgti ar vengti teisinių pasekmių. Tad šiame tyrime melavimas apie planuojamą kelionę žymi melavimą apie savo ketinimus.

Interviu klausimai sudaryti, remiantis ankstesniais moksliniais tyrimais ir tyrėjų pateiktais naudojamų klausimų pavyzdžiais. Tokiu principu sugalvoti 8 nuspėjami ir 7 nenuspėjami klausimai:

Labiau nuspėjami klausimai:

Kur planuoji keliauti šią vasarą?
Koks pagrindinis tavo vasaros kelionės tikslas?
Kiek laiko truks ši kelionė?
Kokius daiktus planuoji pasiimti į kelionę?
Su kokiais žmonėmis keliausi?
Kokį nusistatei vasaros kelionės biudžetą?
Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje?
Kur planuoji apsistoti nukeliavus?

Labiau nenuspėjami klausimai:

Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią vasaros kelionę?
Kokiu eiliškumu planavai kelionę – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?
Kas buvo lengviausia suplanuoti?
Kas buvo sunkiausia suplanuoti?
Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo?
Kaip kilo idėja, ką veiksi šią vasarą?
Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje?

Su šiais klausimais buvo atliktas pilotinis tyrimas, siekiant įvertinti, ar tikrai išsikelti klausimai yra nuspėjami ir nenuspėjami. Klausimai buvo pateikti vertintojų komandai, kuri buvo sudaryta iš panašaus amžiaus, kaip tiriamoji imtis, 8 asmenų (amžius buvo nuo 23 iki 28m ($M = 25$, $SD = 1,41$) (3 lentelė). Šie asmenys nedalyvavo tyrimo struktūruotame interviu.

3 lentelė. Klausimų vertintojų socialiniai demografiniai duomenys.

Socialiniai demografiniai duomenys		Tiriamųjų skaičius	
		N	%
Lytis	Moteris	4	50,0
	Vyras	4	50,0
Išsilavinimas	Vidurinis išsilavinimas	4	50,0
	Aukštasis išsilavinimas (bakalauras, profesinis bakalauras)	4	50,0
Užimtumas	Studijuoja	2	25,0
	Dirba	4	50,0
	Studijuoja ir dirba	2	25,0

Vertintojų komandai nurodyta įsivaizduoti, jog balandžio-rugpjūčio mėnesį jie yra suplanavę kelionę. Esą įdėję pastangų, jog ji įvyktų: pavyzdžiui, turi nusipirkę lėktuvo, autobuso ar traukinio bilietus, išsinuomavę viešnagės kambarį, susiderinę darbo atostogas ir panašiai. Prašoma įsivaizduoti, jog dalyvauja interviu, kurio metu jų tyrėjas klausia apie šią planuojamą kelionę. Vertintojų prašoma įvertinti, kiek pateikti klausimai tokio interviu metu jiems būtų nuspėjami ir nenuspėjami. Įvertinimui pateikiami visi 15 klausimų, o įvertinimui naudojama 1-7 likerto skalė (2 priedas).

4 lentelė. Klausimų nuspėjamumo-nenuspėjamumo įvertinimai.

Klausimai	N	M	SD
Kur planuoja keliauti šią vasarą?	8	6,63	0,52
Koks yra pagrindinis tavo vasaros kelionės tikslas?	8	5,88	0,64
Kiek laiko truks ši kelionė?	8	6,13	0,83
<i>Kokius daiktus planuoja pasiimti į kelionę?</i>	8	3,38	2
<i>Su kokiais žmonėmis keliausi?</i>	8	4,88	0,83
<i>Kokį nusistatę vasaros kelionės biudžetą?</i>	8	3,88	2,03
Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje?	8	5,38	0,74
Kaip ją įsivaizduoji?			
<i>Kur planuoja apsistoti nukeliavęs (-usi)?</i>	8	5,13	1,46
Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią vasaros kelionę?	8	3,25	1,67
Kokiu eiliškumu planavai kelionę – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?	8	3,00	1,51
<i>Kas buvo lengviausia suplanuoti?</i>	8	4,00	1,77
<i>Kas buvo sunkiausia suplanuoti?</i>	8	4,63	1,19
Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo?	8	3,00	1,69
Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų suplanuotoje kelionėje? Kokių?	8	3,13	1,73
<i>Kaip kilo idėja, ką veiksi vasarą?</i>	8	5,00	1,31

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Paryškintu šriftu pažymėti išsirinkti klausimai interviu.

Remiantis vertintojų komanda, atrinkti 4 labiau nuspėjami ir 4 labiau nenuspėjami klausimai (4 lentelė). Atsižvelgiant į ankstesniuose tyrimuose naudojamas sąvokas, toliau šios klausimų kategorijos vadinamos nuspėjamais ir nenuspėjamais klausimais. Renkant tyrimo dalyvius, susidurta su sunkumu

surinkti reikiamą skaičių žmonių, ir pastebėta, jog kai kurie norintys dalyvauti tyrime planuoja keliones ir mėnesį prieš vasaros periodą – balandį. Dėl to planuojamos kelionės laikas iš vasaros pakeičiamas į balandžio – rugpjūčio mėnesius. Kadangi įvyko toks laikotarpio pakeitimas, atrinktuose klausimuose pašalintas vasaros laiko minėjimas.

Interviu metu naudojamų nuspėjamų klausimų kategoriją sudarė:

1. *Kur planuoja keliauti?*
2. *Koks yra pagrindinis tavo kelionės tikslas?*
3. *Kiek laiko truks ši kelionė?*
4. *Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje?*

Nenuspėjamų klausimų kategoriją sudarė:

1. *Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę?*
2. *Kokiu eiliškumu planavai kelionę – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?*
3. *Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo?*
4. *Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje? Kokių?*

Interviu pabaigoje, nepriklausomai nuo klausimų sekos ir tiriamojo grupės, užduodamas klausimas: *ar turi kąką papildyti? Galbūt aš tavęs kažko nepaklausiau, o norisi pasidalinti.*

Buvo sudaryti du klausimų eiliškumai: įprasta seka ir apversta seka. Įprastoje sekoje pirmiau užduodami nuspėjami klausimai, tuomet nenuspėjami, o apverstoje sekoje atvirkščiai – pirma nenuspėjami, vėliau nuspėjami (4 – 5 priedai). Suplanuota apversti klausimų eiliškumą, kadangi ankstesni tyrimai teigia, jog verbalinių melo ženklų gali padaugėti, kai yra įvedami konkretūs interviu stiliai (Granhag & Hartwig 2015, Hartwig et al. 2014, Vrij et al. 2017). Taip pat, nenuspėjamų klausimų naudojimas teisėsaugos sistemų apklausų metu yra naudojamas, siekiant nustatyti, ar asmuo sako tiesą, ar meluoja – nenuspėjami klausimai yra vienas iš kognityvinio patikimumo vertinimo metodo elementų (Vrij, Fisher, & Blank, 2017). Kadangi ankstesni moksliniai tyrimai interviu metu naudojo pirma nuspėjamus klausimus, tuomet nenuspėjamus, šiame tyrimo darbe sugalvota pusei tiriamųjų pritaikyti kitokį eiliškumą, taip siekiant kognityviškai apsunkinti užduotį.

2.2.2. Anketa po interviu

Po interviu, tiriamieji turėjo užpildyti elektroninę anketą (3 priedas), kurioje reikėjo nurodyti savo identifikacinį kodą, grupę, socialinius-demografinius duomenis, įvertinti interviu metu naudojamų klausimų nuspėjamumą-nenuspėjamumą ir įvertinti papildomus kintamuosius:

1. *Įvertinkite savo motyvacijos lygį siekiant įtikinti tyrėją, jog sakote tiesą.* Naudojama 7 balų likerto skalė: 1-jaučiausi labai nemotyvuotas (-a), 2 – jaučiausi nemotyvuotas (-a), 3 – jaučiausi daugiau nemotyvuotas (-a) nei motyvuotas (-a), 4 – jaučiausi nei motyvuotas (-a) nei nemotyvuotas (-a), 5

- jaučiausi daugiau motyvuotas (-a) nei nemotyvuotas (-a), 6 – jaučiausi motyvuotas (-a), 7 – jaučiausi labai motyvuotas (-a).
2. *Ivertinkite savo nerimo lygį interviu metu.* Tiriamieji turi pasirinkti labiausiai juos apibūdinanti variantą: žemas nerimo lygis, vidutinis nerimo lygis, aukštas nerimo lygis, nerimo nejaučiau.
 3. *Ivertinkite savo pasiruošimą interviu.* Naudojama 7 balų likerto skalė: 1- jaučiausi labai nepasiruošęs (-usi), 2 – jaučiausi nepasiruošęs (-usi), 3 – jaučiausi daugiau nepasiruošęs (-usi) nei pasiruošęs (-usi), 4 – jaučiausi nei pasiruošęs (-usi), nei nepasiruošęs (-usi), 5 – jaučiausi daugiau pasiruošęs (-usi) nei nepasiruošęs (-usi), 6 – jaučiausi pasiruošęs (-usi), 7 – jaučiausi labai pasiruošęs (-usi).
 4. *Ivertinkite, kiek atsakydami į interviu klausimus rėmėtės ankstesne patirtimi.* Tiriamieji turi pasirinkti labiausiai juos apibūdinanti variantą: ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas (-a) į 1-2 klausimus, ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas (-a) į 3-4 klausimus, ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas į 5-6 klausimus, ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas į 7-8 klausimus, ankstesne patirtimi nesirėmiau.

2.2.3. Interviu transkripcijų kodavimas

Tyrimo dalyvių pateikta informacija koduojama bendrai, remiantis visu pasakojimu. Išskyrus, žodžių skaičių, kuris koduojamas ir atsakymuose į nuspėjamus (4 nuspėjamus klausimus), ir atsakymuose į nenuspėjamus (4 nenuspėjamus klausimus), ir bendrame pasakojime.

Verbalinės informacijos kodavimas

Remiantis ankstesniais tyrimais ir pastebėtais skirtumais interviu metu, susidaryta žemiau pateikta kodavimo sistema.

Žodžių skaičius – koduojamas bendras pasakojimo žodžių skaičius ir žodžių skaičius atsakant į nuspėjamus ir nenuspėjamus klausimus; koduojama vienetais.

Percepcinės detalės – koduojamos detalės, kurias asmuo įvardina, jog gali pamatyti (pavyzdžiui, sako, jog *ten turėtų matytis didelis medis*; koduojama *medis* detalė). Koduojama vienetais, kadangi nurodoma, jog detalių skaičiavimas yra tikslingesnis nei skalių naudojimas (Nahari, 2016). Tokias detales kodavo ir ankstesni tyrimai (Kleinberg, Nahari, Arntz & Verschuere, 2017).

Erdvinės detalės – koduojamos detalės, kurios apibūdina, kaip objektai yra išsidėstę erdvėje (pavyzdžiui, *netoli miesto centro, pietų rytinėje Lietuvoje*); koduojama vienetais. Tokias detales kodavo ir ankstesni tyrimai (Kleinberg, Nahari, Arntz & Verschuere, 2017).

Konkrečios laiko ir datos detalės – koduojamos konkrečios laiko detalės: metai, metų laikai, mėnesiai, dienos, dienos laikai. Pavyzdžiui, jeigu nurodo, jog *skrisime gegužės 14d. 12 val.*, koduojama *gegužė, keturiolika diena ir dvylikta valanda* – 3 detalės); detalės koduojamos vienetais.

Konkrečios vietos detalės – koduojamos konkrečios įvardinamos vietos detalės: šalys, miestai, muziejai, kultūriniai objektai ir panašiai. Tai tokios detalės, kaip *Anglija, Nida, Eifelio bokštas* ir pan. Abstrakčios vietos detalės nėra koduojamos (pavyzdžiui, *koncertas, muziejus*); koduojama vienetais.

Prieštaravimai – koduojamos pasakojime esančios prieštaraujančios mintys; koduojama vienetais. Tai buvo koduojama ir ankstesniuose tyrimuose (Vrij, Granhag, Mann & Leal, 2011).

Spontaniškos korekcijos – koduojama, ar asmuo spontaniškai koreguoja savo pasakojimą; koduojama vienetais. Tai buvo koduojama ir ankstesniuose tyrimuose (Vrij, Granhag, Mann & Leal, 2011).

Papildymas – koduojama, ar interviu pabaigoje tiriamasis norėjo papildyti savo pasakojimą. Koduojama 1, jeigu norėjo, 2 – jeigu nenorėjo.

Tikslinantys klausimai – koduojama, kiek žmogus pats užduoda klausimų tyrėjui. Tokie klausimai gali būti: *ar užtenka tiek informacijos, ar galit patikslinti klausimą* ir pan.; koduojama vienetais.

Sunkumų nuspėjimas – koduojama, ar tiriamasis geba nuspėti galimus sunkumus planuojamoje kelionėje. Koduojama 1, jeigu įvardina galinčius iškilti sunkumus, 2 – jeigu sunkumų neįvardina.

Planų kaita – koduojama, ar tiriamasis įvardina, jog jo planuojama kelionė keitėsi nuo originalaus įsivaizdavimo. Planų pokytis koduojamas 1, pokyčio nebuvimas – 2.

Kelionės idėja – koduojama, ar žmogus įvardina, jog pirmasis žingsnis kelionės planavime buvo idėjos keliauti kilimas. Koduojama 1, jeigu nurodo idėją, 2 – idėjos nenurodo. Ši detalė koduojama, kadangi atliekant interviu pastebėtas skirtumas, jog kai kurie tiriamieji įvardina, jog pirmas žingsnis kelionės planavime buvo idėjos keliauti kilimas.

Jausmai ir emocijos – koduojama, ar žmogus išsako žodžiais jausmus ir emocijas kalbant apie planuojamą kelionę (pavyzdžiui, jaučiu *nerimą, džiaugiuosi*); koduojama vienetais.

Visos detalės yra koduojamos po vieną kartą – vadinasi, jeigu tiriamasis vieną kartą paminėjo, jog skrenda, pavyzdžiui, į Švediją, o tolesniame pasakojime šią šalį mini dar kelis kartus, ši detalė yra koduojama tik vieną kartą. Taip siekiama sumažinti tiriamųjų asmenybės savybių įtaką pasakojimo kodavimui, kadangi interviu metu pastebėta, jog kai kurie tiriamieji dažnai mini tas pačias detales nepateikiant naujų, vadinasi konkrečių detalių skaičius nepasikeičia. Nors kai kurie ankstesni tyrimai kodavo ir transporto detales (pavyzdžiui, *autobusu, traukiniu*), šiame tyrime pasirinkta jų nekoduoti, kadangi tiriamųjų kelionės yra į skirtingas lokacijas, skirtingos trukmės, vadinasi natūraliai skiriasi ir nuvykimo sudėtingumas iki jų.

Subjektyvus pasakojimų kodavimas

Atsakymo tikėtinas – įvertinti, kiek yra tikėtina, jog žmogus pasakoja tiesą, o vertinant atsižvelgti į teiginių loginį nuoseklumą. Vertinimui naudojama 7 balų likerto skalė (1 – labai netikėtina, 7 – labai tikėtina). Tai buvo koduojama ir ankstesniuose tyrimuose (Kleinberg, Nahari, Arntz & Verschuere, 2017).

Atsakymo patikrinamumas – įvertinti, kiek žmogaus pasakojamą istoriją galima patikrinti. Pavyzdžiui, būtų galima patikrinti, jei asmuo įvardina, jog turi nusipirkęs lėktuvo, traukinio, autobuso bilietus, išsinuomavęs nakvynės vietas, pasiėmęs atostogas darbe ir panašiai. Vertinimui naudojama 7 balų likerto skalė (1 – mažas patikrinamumas, 7 – didelis patikrinamumas).

2.3. Tyrimo eiga

Siekiant išsiaiškinti tyrimo tikslus nuspręsta atlikti eksperimentą. Tyrime buvo taikomas eksperimentinis tyrimo dizainas atsitiktinai paskirstant tyrimo dalyvius į eksperimentines sąlygas. Dalyviai buvo priskirti grupėms, kurioms buvo taikomos skirtingos manipuliacijos: melavimo arba tiesos sakymo sąlyga bei skirtingas interviu klausimų eiliškumas – pirma užduodami nuspėjami klausimai arba nenuspėjami. Tyrime nebuvo tradicinės kontrolinės grupės, tačiau visoms eksperimentinės grupės buvo taikomi skirtingi manipuliaciniai poveikiai. Ankstesni tyrimai, neturintys kontrolinės grupės, ir taikantys panašų tyrimo dizainą taip pat jį įvardina eksperimentu (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019).

2.3.1. Interviu planavimas

Visų pirma, remiantis ankstesniais moksliniais tyrimais, išsikelti 8 nuspėjami ir 7 nenuspėjami klausimai. Su šiais klausimais buvo atliktas pilotinis tyrimas, siekiant patikrinti, kurie klausimai yra labiau nuspėjami ir labiau nenuspėjami. Remiantis vertintojų komanda, atrinkti 4 nuspėjami ir 4 nenuspėjami klausimai ir sudarytos dvi klausimų sekos – įprasta ir apversta.

Tyrimo dalyvių paieška vyko per socialines medijas – pasidalinant registracija dalyvauti tyrime. Taip pat, siunčiami kvietimai dalyvauti tyrime Vilniaus universiteto studentams. Tyrime buvo naudojama patogioji imtis.

Registracijos elektroninėje anketoje dalyviui pateikiamas informuoto sutikimo lapas (6 priedas). Nurodoma, jog tyrimas nagrinės melagingus ketinimus, o dalyvavimas jame yra savanoriškas. Paaiškinama, jog nuotolinio susitikimo metu reikės atsakyti į kelis klausimus apie planuojamą kelionę balandžio-rugpjūčio mėnesiais – vieniems dalyviams bus nurodyta sakyti tiesą, kitiems meluoti; o po interviu reikės užpildyti anketą. Nurodoma, jog apytiksliai tyrimas užtruks ~30min, o šioje registracijos anketoje reikės pateikti savo el. pašto adresą, kuris bus naudojamas susisiekimui. Ši informacija išlaikoma konfidenciali ir bus sunaikinta po tyrėjos magistro baigiamojo darbo gynimo. Pabrėžiama, jog asmuo bet kada gali nutraukti

dalyvavimą tyrime – tokiu atveju jo duomenys nebus naudojami analizėje. Informuotas sutikimas gaunamas paspaudus mygtuką pereiti prie kito anketos puslapio. Sekančiame registracijos anketos puslapyje prašoma nurodyti, ar asmuo planuoja atitinkamais mėnesiais kelionę, el. pašto adresą ir prašoma išsirinkti skaičių nuo 1 iki 100 (7 priedas). Šis skaičius naudojamas siekiant atsitiktinai priskirti interviu instrukciją. Buvo sukuriami 100 failų, kurie pavadinti nuo 1 iki 100, jog pagrindinė tyrėja nežinotų, kokiai grupei priklauso asmuo – taip siekiama išvengti tyrėjos šališkumo vykdant interviu ir koduojant. Taip daroma dėl to, jog ankstesnių tyrimų metu interviu imantis žmogus ir koduotojai nežinojo, ar žmogus sako tiesą, ar meluoja (Kleinberg, Warmelink, Arntz, & Verschuere, 2018; Vrij, Granhag, Mann, & Leal, 2011). Kadangi buvo asmenų, kurie išsirinko tą patį skaičių, tie dokumentai, kurie buvo pavadinti skaičiais, kurių niekas neišsirinko, pervadinami į dalyvio išsirinktą skaitmenį. Kadangi tyrime dalyvavo 101 tiriamieji, atsitiktinai padaryta viena dokumento kopija su naujais skaitmenimis. Sekančiame registracijos anketos puslapyje nurodoma tolesnė eiga – *Jūsų pateiktu el.paštu tyrėja su Jumis susisieks suderinti interviu atlikimo laiką. Dieną prieš interviu, į el. paštą gausite interviu instrukciją, kurioje bus nurodyta, ar Jums reikės meluoti, ar sakyti tiesą (grupė priskiriama atsižvelgiant į Jūsų išsirinktą skaičių).*

Interviu instrukcijos buvo sukurtos dviejų tipų – vieniems nurodoma sakyti tiesą apie kelionę, kitiems nurodoma meluoti apie viską, išskyrus kelionės vietą (8 priedas). Abejose instrukcijose nurodoma stengtis į kiekvieną klausimą atsakyti kuo plačiau ir pateikti kuo daugiau įrodymų, jog ketinimas keliauti ir detalės apie kelionę yra tiesa. Melo sąlygos instrukcijoje nurodoma išlaikyti kelionės vietą nepakeistą, kad asmuo pasakojant remtųsi tikra planuojama kelione ir tikru ketinimu – toks dizainas naudojamas ir ankstesniuose tyrimuose (Kleinberg, Warmelink, Arntz & Verschuere, 2018; Vrij, Granhag, Mann, & Leal, 2011). Tikimasi, jog taip dalyviui mintyse susižadins tikrasis ketinimas ir atsakyti į klausimus meluojant bus kognityviškai sunkiau. Sudarant instrukcijas buvo siekiama abejoms grupėms pateikti panašaus konkretumo nurodymus, kadangi ankstesni mokslininkai pabrėžė, jog jų gauti tyrimų rezultatai gali būti susiję su tuo, jog grupėms buvo pateikiamos skirtingo konkretumo instrukcijos – dažniausiai būtent meluojančios grupės instrukcijos būdavo sudaromos išsamiau, kai tyrėjai patys sugalvodavo tiriamiesiems melo kontekstą (pavyzdžiui, patys tyrėjai nurodydavo, jog tiriamieji turi įtikinti, jog keliauja į Ispaniją su drauge aplankyti savo šeimą).

Kadangi naudojamos dvi interviu klausimų sekos, dokumentai padalinti į 4 aplankus, iš kurių du žymi įprastą seką, du – apverstą. Taip daroma, jog tyrėja žinotų, koku eiliškumu vykdyti interviu, nežinant tiesos, melo sąlygos priskirtos konkrečiam tiriamajam.

2.3.2. Interviu atlikimas ir anketos pildymas

Registracijos metu buvo nurodyta, jog nuotolinis interviu bus vykdomas *Microsoft Teams* platformoje, tačiau kadangi ne su visais dalyviais pavyko susisiekti per šią programą, taip pat buvo

naudojamas ir *Google Meet*. Susitikimo pradžioje tyrimo dalyviui primenama pagrindinė informacija, padėkojama, jog sutiko dalyvauti tyrime. Pasitikslinama, ar dieną prieš nuotolinį susitikimą gavo interviu instrukciją ir dar kartą žodžiu gaunamas sutikimas, jog dalyvis sutinka, jog būtų daromas garso įrašas. Papildomai, dar kartą raginama atsakyti į klausimus kuo plačiau (9 priedas). Visi interviu buvo atlikti šių metų kovo mėnesį.

Susitartu laiku su tiriamuoju nuotolinio susitikimo metu atliekamas interviu. Kiekviename interviu naudojama griežta nusistatyta klausimų seka ir papildomi klausimai tiriamajam neužduodami. Tiriamajam nenurodoma, kiek bus pateikiama klausimų ir nenurodoma, kuris klausimas bus paskutinis. Jeigu tiriamasis interviu metu prašo patikslinti klausimą, raginama atsakyti taip, kaip suprato, arba pateikiamas patikslinimas naudojant tą pačią klausimo mintį. Į tiriamojo siekimą sužinoti, ar gerai atsakė į klausimą ir ar pateikė pakankamai informacijos, primenama, jog nėra gero ar blogo atsakymo, o tiriamasis turi atsakyti į klausimus taip, kaip jam atrodo. Tyrėja visų interviu metu stengiasi kuo mažiau įsiterpti į tiriamojo pasakojimą, kad nedarytų papildomos įtakos žmogaus pasakojimui.

Interviu pabaigoje tiriamojo paprašoma įvardinti registracijos anketoje išsirinktą skaičių ir papildomai nurodoma išsirinkti dvi raides – taip daroma dėl to, kadangi kai kurie išsirinkti skaičiai kartojosi, vadinasi reikėjo papildomos tiriamųjų identifikacijos. Nurodoma, jog skaičius ir dvi raidės bus tiriamojo identifikacinis kodas, kuris leis susieti jo interviu atsakymus su anketos atsakymais. Interviu pabaigoje padėkojama atsakius į klausimus ir atsiunčiama elektroninės anketos nuoroda, kuri skirta surinkti socialinius-demografinius duomenis ir pateikiami papildomi klausimai kartu su nurodymu įvertinti interviu metu naudojamų klausimų nuspėjamumą-nenuspėjamumą.

2.3.3. Interviu kodavimai

Atlikus visus interviu, kiekvienas interviu buvo transkribuojamas, jog vėliau galėtų būti užkoduojamas. Transkribuojamas tiriamojo pasakojimas nuo pirmojo tyrėjos struktūruoto interviu klausimo, iki paskutiniojo tiriamojo atsakymo į klausimą – interviu pradžia ir identifikacinio kodo įvardinimas nebuvo transkribuojamas, kadangi ši informacija nėra naudojama kodavimui. Kiekvienas interviu garso įrašas pavadinamas tiriamojo identifikaciniu kodu. Interviu duomenys buvo transkribuojami rankiniu būdu, išklausanč garso įrašus ir savarankiškai juos perrašant į rašytinę formą. Tyrėjos natūraliai kilęs minimalus reagavimas (pavyzdžiui, *mhm*) nebuvo transkribuojamas, kadangi ši informacija nebuvo koduojama.

Transkribavus interviu, susisiekiama su papildomu koduotoju, kuriam atsitiktinai nusiunčiama 10 transkripcijų ir supažindinama su kodavimo sistema, atsakant į iškilusius klausimus. Papildomas koduotojas pasirinktas taip pat psichologas. Paskaičiavus dviejų vertintojų suderinamumą intervaliniuose kintamuosiuose nustatyta: žodžių skaičiui nuspėjamuose klausimuose (Cronbach's $\alpha = 1.00$; $p < .001$), nenuspėjamuose klausimuose (Cronbach's $\alpha = 0,99$; $p < .001$), bendrame žodžių skaičiuje (Cronbach's $\alpha =$

1.00; $p < .001$), percepcinėse (Cronbach's $\alpha = 0,884$; $p=0,002$), erdvinėse (Cronbach's $\alpha = 0,97$; $p < 0,01$), konkrečios laiko ir datos (Cronbach's $\alpha = 0,810$; $p = 0,011$), konkrečios vietos (Cronbach's $\alpha = 1.00$; $p < .001$) detalėse, jausmuose (Cronbach's $\alpha = 0,882$; $p = 0,002$), kontradikcijose (Cronbach's $\alpha = 0,750$; $p=0,26$), spontaniškose korekcijose (Cronbach's $\alpha = 0,94$; $p < 0,01$) ir klausimuose (Cronbach's $\alpha = 1.00$; $p < .001$). Ranginiuose kintamuosiuose – pasakojimo tikėtume labai stipri teigiama koreliacija ($r_s = 0,841$, $p=0,002$), pasakojimo patikrinamume stipri koreliacija ($r_s=0,751$, $p=0,012$). Kategoriniuose kintamuosiuose: įdėjos kilime ($\kappa = 0,737$; $p=0,016$), papildyme ($\kappa = 1$; $p=0,002$), sunkumų įvardinime ($\kappa = 1$; $p=0,002$), planų kaitoje ($\kappa = 1$; $p=0,002$) (11 priedas).

2.4. Duomenų analizės metodai

Iš skirtingų Microsoft Excel dokumentų duomenys perkeliama į IBM SPSS Statistics 26 programą. Sujungiami anketos po interviu duomenys su transkripcijų kodavimais, taip sukuriant naują dokumentą tolesnei duomenų analizei. Visi tyrime naudojami kintamieji pasižymėjo nenormaliu duomenų sklaidos pasiskirstymu, todėl analizei pritaikyti neparametriniai kriterijai (duomenų sklaidos normalumui įvertinti atsižvelgta į asimetriškumo ir eksceso koeficientus, Shapiro – Wilk testą, histogramas ir reikšmingas duomenų išskirtis) (10 priedas). Analizei atlikti buvo naudojama: chi – kvadratas, Mann – Whitney U testas bei Kruskal – Wallis testas.

3. REZULTATAI

Pirmiausiai rezultatai analizuojami stambesnėse grupėse – tiesos ir melo. Tyrimo imtyje tiesą apie kelionių planus sakė 49 asmenys, o melavo viską apie kelionę, išskyrus kelionės vietą – 52 asmenys.

3.1. Tiesos ir melo grupių palyginimai

Pasakojimų ilgumas ir detalumas

5 lentelė. *Žodžių skaičiaus palyginimas tiesos ir melo grupėse.*

Kintamasis	Tiesos grupė (n = 49)			Melo grupė (n = 52)			U	Z	p
	M (SD)	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	M (SD)	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Bendras žodžių skaičius	477,18 (234,74)	54,50	2670,50	416,96 (236,02)	46,66	2379,50	1053,50	-1,35	0,177
Žodžių skaičius atsakant į nuspėjamus klausimus	162,39 (84,57)	54,77	2683,50	149,42 (105,41)	47,45	2467,50	1089,50	-1,25	0,21
Žodžių skaičius atsakant į nenuspėjamus klausimus	289,9 (162,85)	53,94	2643,00	250,88 (142,69)	47,20	2407,00	1081,00	-1,16	0,25

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

Kadangi duomenų pasiskirstymas neatitiko normalumo kriterijų (10 priedas), buvo pritaikomas Mann-Whitney U testas. Mann – Whitney U testas parodė, jog šiose grupėse bendras žodžių skaičius nesiskiria ($U = 1053,50$; $Z = -1,35$; $p = 0,177$), žodžių skaičius į nuspėjamus klausimus nesiskiria ($U=1089,50$; $Z=-1,25$; $p=0,21$), žodžių skaičius į nenuspėjamus klausimus tarp tiesą sakančių ir meluojančių taip pat nesiskiria ($U=1081,00$; $Z=-1,16$; $p=0,25$) (5 lentelė).

6 lentelė. *Percepcinių, erdvinių, specifinės informacijos, laiko, vietos detalių, jausmų, klausimų ir korekcijų skaičių palyginimas tiesos ir melo grupėse.*

Kintamasis	Tiesos grupė (n = 49)			Melo grupė (n = 52)			U	Z	p
	M (SD)	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	M (SD)	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Percepcinių detalių skaičius	1,67 (1,86)	49,61	2431,00	2 (2,48)	52,31	2720,00	1206,00	-0,48	0,634
Erdvinių detalių skaičius	1,06 (1,21)	52,03	2549,50	1,12 (1,48)	50,03	2601,50	1223,50	-0,36	0,716

Konkrečių laiko ir datos detalių skaičius	3,84 (2,44)	57,47	2816,00	3 (2,41)	44,90	2335,00	957,00	-2,19	0,028
Konkrečios vietos detalių skaičius	4,33 (2,48)	57,58	2821,50	3,63 (3,31)	44,80	2329,50	951,50	-2,22	0,027
Jausmų skaičius	0,63 (0,83)	51,45	2521,00	0,65 (0,97)	50,58	2630,00	1252,00	-0,17	0,866
Klausimų skaičius	0,37 (0,78)	47,39	2322,00	0,62 (1,05)	54,40	2829,00	1097,00	-1,47	0,142
Spontaniškų korekcijų skaičius	0,33 (0,69)	50,16	2458,00	0,42 (0,87)	51,79	2693,00	1233,00	-0,37	0,708
Kontradikcijų skaičius	0,08 (0,28)	51,58	2527,50	0,08 (0,33)	50,45	2623,50	1245,50	-0,44	0,66

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Norint palyginti percepcinių, erdvinių, laiko ir datos, vietos detalių skaičių meluojančių ir sakančių tiesą grupėse, kadangi duomenų pasiskirstymas taip pat neatitiko normalumo kriterijų, buvo pritaikomas Mann-Whitney U testas. Rezultatai parodė, jog percepcinių ir erdvinių detalių skaičius pasakojimuose tarp grupių nesiskyrė, tačiau konkrečios laiko ir datos bei konkrečios vietos detalių skaičius grupėse statistiškai reikšmingai skyrėsi – tiesą sakantys nurodė daugiau tokio tipo detalių, lyginant su meluojančiais ($U=957,00$, $Z=-2,19$, $p=0,028$; $U=951,50$, $Z=-2,22$, $p=0,027$). Jausmų skaičius, klausimų, spontaniškų korekcijų ir kontradikcijų skaičius grupėse nesiskyrė (6 lentelė).

7 lentelė. *Planų kaitos palyginimas tiesos ir melo grupėse.*

Grupė	Planai keitėsi	Planai nesikeitė	χ^2	df	p
	n (%)	n (%)			
Tiesos grupė (n=49)	30 (61,2)	19 (38,8)	0,188	1	0,685
Melo grupė (n=52)	34 (65,4)	18 (34,6)			

Siekiant nustatyti, ar egzistuoja planų kaitos, sunkumų įvardinimo, idėjos kilimo ir papildymo skirtumas tarp meluojančių ir sakančių testą, pritaikytas chi kvadrato kriterijus. Rezultatai parodė, kad meluojančių ir sakančių tiesą planų kaitos įvardinimas statistiškai reikšmingai nesiskiria (7 lentelė).

8 lentelė. *Sunkumų įvardinimo palyginimas tiesos ir melo grupėse.*

	Įvardino sunkumus	Neįvardino sunkumų			
Grupė	n (%)	n (%)	χ^2	df	p
Tiesos grupė (n=49)	39 (79,6)	10 (20,4)	1,417	1	0,262
Melo grupė (n=52)	36 (69,2)	16 (30,8)			

Sunkumų įvardinimas meluojančių ir sakančių tiesą grupėse nesiskiria (8 lentelė).

9 lentelė. *Idėjos įvardinimo palyginimas tiesos ir melo grupėse.*

	Įvardino idėjos kilimą	Neįvardino idėjos kilimo			
Grupė	n (%)	n (%)	χ^2	df	p
Tiesos grupė (n=49)	18 (36,7)	31 (63,3)	1,122	1	0,392
Melo grupė (n=52)	14 (26,9)	38 (73,1)			

10 lentelė. *Papildymo palyginimas tiesos ir melo grupėse.*

	Norėjo papildyti	Nenorėjo papildyti			
Grupė	n (%)	n (%)	χ^2	df	p
Tiesos grupė (n=49)	13 (26,5)	36 (73,5)	0,031	1	1
Melo grupė (n=52)	13 (25,0)	39 (75,0)			

Tiesos sakančių ir meluojančių grupėse taip pat statistiškai reikšmingai nesiskyrė idėjos įvardinimas bei pasirinkimas papildyti savo pasakojimą interviu pabaigoje (9-10 lentelės).

Subjektyvus pasakojimų suvokimas

Kadangi tolesniuose kodavimuose buvo naudojama 7 balų likerto skalė, o tai yra ranginis kintamasis, taip pat buvo pritaikyti neparametriniai kriterijai – Mann-Whitney U testai.

11 lentelė. Suvokto pasakojimų tikėtinumo ir patikrinamumo palyginimai tiesos ir melo grupėse.

Kintamasis	Tiesos grupė (n = 49)			Melo grupė (n = 52)			U	Z	p
	M (SD)	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	M (SD)	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Suvoktas atsakymų tikėtinumas	5,39 (1,81)	61,52	3014,50	3,9 (2,09)	41,09	2136,50	758,50	-3,56	<0,01
Suvoktas atsakymų patikrinamumas	4,06 (1,81)	58,39	2290,00	3,15 (1,66)	44,04	2290,00	912,00	-2,49	0,01

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Rezultatai parodė, jog tiriamojo suvoktas pasakojimo tikėtinumas ir patikrinamumas tiesos ir melo grupėse statistiškai reikšmingai skiriasi – tiesą sakančiųjų pasakojimai pasižymėjo aukštesniu tikėtinumo ir patikrinamumo įvertinimu ($U=758,50$, $Z=-3,56$, $p<0,01$; $U=912,00$, $Z=-2,49$, $p=0,01$) (11 lentelė).

Papildomi tiriamųjų įvertinimai

12 lentelė. Pasiruošimo, nerimo, rėmimosi ankstesne patirtimi ir motyvacijos įtikinti palyginimai tiesos ir melo grupėse.

Kintamasis	Tiesos grupė (n = 49)		Melo grupė (n = 52)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Pasiruošimas	59,61	2921,00	42,88	2230,00	852,00	-2,95	0,003
Nerimas	53,97	2644,50	48,20	2506,50	1128,50	-1,04	0,298
Rėmimasis ankstesne patirtimi	43,11	2112,50	58,43	3038,50	887,50	-2,76	0,006
Motyvacija įtikinti	25,16	629,00	24,83	596,00	296,00	-0,09	0,931

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

13 lentelė. Rėmimasis ankstesne patirtimi tiesos ir melo grupėse.

	Tiesos grupė		Melo grupė	
	N	%	N	%
Rėmėsi atsakydami į 1-2 klausimus	13	26,5	18	34,6
Rėmėsi atsakydami į 3-4 klausimus	6	12,2	13	25,0
Rėmėsi atsakydami į 5-6 klausimus	2	4,1	4	7,7
Rėmėsi atsakydami į 7-8 klausimus	2	4,1	4	7,7
Ankstesne patirtimi nesirėmė	26	53,1	13	25,0

Rezultatai parodė, jog nerimo patyrimas ir motyvacija įtikinti tyrėją, jog pasakoja tiesą apie planuojamą kelionę, tiesos ir melo grupėse nesiskyrė, tačiau nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

pasiruošime ($U=852,00$, $Z=-2,95$, $p=0,003$) ir rėmimėsi ankstesne patirtimi atsakant į interviu klausimus ($U=887,50$, $Z=-2,76$, $p=0,006$). Tiesos grupė pasižymėjo aukštesniais įverčiais pasiruošime, o melo grupė pasižymėjo aukštesniais įverčiais remiantis ankstesne patirtimi – tik 25 procentai iš meluojančiųjų ankstesne patirtimi nesirėmė (12 – 13 lentelės).

3.2. Keturių grupių, melo ir tiesos naudojant skirtingas klausimų sekas, palyginimai

Toliau, siekiant įvertinti klausimų sekos įtaką, buvo lyginamos smulkesnės grupės: 1 – tiesos grupė, kai interviu vyksta įprasta seka, 2 – tiesos grupė, kai interviu vyksta apversta seka, 3 – melo grupė, kai interviu vyksta įprasta seka ir 4 – melo grupė, kai interviu vyksta apversta seka.

Pasakojimų ilgumas ir detalumas

14 lentelė. *Žodžių skaičiaus, percepcinių, erdvinių, konkrečių laiko ir datos, konkrečių vietos detalių, jausmų, klausimų, spontaniškų korekcijų ir kontradikcijų skaičiaus palyginimas keturiose grupėse.*

Kintamasis	Tiesą sakantys įprasta seka (n=25)		Tiesą sakantys apversta seka (n=24)		Meluojantys įprasta seka (n=26)		Meluojantys apversta seka (n=26)		χ^2	df	p
	M (SD)	Vidurkiniai rangai	M (SD)	Vidurkiniai rangai	M (SD)	Vidurkiniai rangai	M (SD)	Vidurkiniai rangai			
Bendras žodžių skaičius	468,48 (258,36)	51,74	486,25 (212,55)	57,38	423,88 (246,89)	48,10	410,04 (229,32)	45,27	2,41	3	0,492
Žodžių skaičius atsakant į nuspėjamus klausimus	163,08 (89,31)	54,32	161,67 (81,24)	55,23	154,19 (113,93)	49,17	144,65 (98,19)	45,73	1,76	3	0,623
Žodžių skaičius atsakant į nenuspėjamus klausimus	270,64 (160,12)	49,84	309,96 (166,63)	58,21	252,35 (149,23)	47,60	249,42 (138,78)	46,81	2,38	3	0,498
Percepcinių detalių skaičius	1,8 (2,14)	50,12	1,54 (1,59)	49,08	1,42 (1,6)	47,10	2,58 (3,05)	57,52	1,99	3	0,574
Erdvinių detalių skaičius	1,24 (1,3)	56,22	0,88 (1,12)	47,67	1,42 (1,58)	56,85	0,81 (1,33)	43,21	4,48	3	0,214
Konkrečios laiko ir datos detalių skaičius	3,8 (2,33)	57,36	3,88 (2,59)	57,58	3,54 (2,53)	52,79	2,46 (2,2)	37,02	8,71	3	0,033
Konkrečios vietos detalių skaičius	4,44 (2,69)	58,02	4,21 (2,28)	57,13	3,34 (2,33)	45,21	3,92 (4,1)	44,38	4,94	3	0,177
Jausmų skaičius	0,64 (0,76)	52,96	0,63 (0,92)	49,88	0,92 (1,06)	59,06	0,38 (0,8)	42,10	5,75	3	0,124
Klausimų skaičius	0,48 (0,92)	50,88	0,25 (0,61)	43,75	0,65 (1,09)	56,12	0,58 (1,03)	52,69	3,50	3	0,320
Spontaniškų korekcijų skaičius	0,2 (0,58)	45,30	0,46 (0,78)	55,23	0,5 (1,03)	52,87	0,35 (0,69)	51,71	2,81	3	0,423
Kontradikcijų skaičius	0,08 (0,28)	51,50	0,08 (0,28)	51,67	0,15 (0,46)	47,50	0	53,40	2,92	3	0,404

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Kadangi duomenų sklaida neatitiko normalumo kriterijų, buvo pritaikytas Kruskal-Wallis testas. Nenustatytas statistiškai reikšmingas bendras žodžių, žodžių skaičiaus atsakant į nuspėjamus klausimus ir žodžių skaičiaus atsakant į nuspėjamus klausimus skirtumas. Taip pat nenustatytas skirtumas tarp grupių percepcinėse, erdvinėse, konkrečios vietos detalėse, jausmų minėjime, klausimuose, kontradikcijose ir spontaniškose korekcijose. Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas konkrečiose laiko ir datos detalėse ($\chi^2=8,71$, $df=3$, $p=0,033$) (14 lentelė). Dėl to, toliau atliekami du dvejų grupių palyginimai, siekiant įvertinti ar tiesos ir melo sąlygose klausimų seka turi įtakos konkrečios laiko ir datos detalių skaičiui.

15 lentelė. Tiesos grupių laiko ir datos detalių skaičiaus palyginimas.

Kintamasis	Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)		Sakantys tiesą apversta seka (n=24)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Konkrečios laiko ir datos detalės	25,04	626,00	24,96	599,00	299,00	-0,020	0,984

16 lentelė. Melo grupių laiko ir datos detalių skaičiaus palyginimas.

Kintamasis	Meluojantys įprasta seka (n=26)		Meluojantys apversta seka (n=26)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Konkrečios laiko ir datos detalės	30,62	796,00	22,38	582,00	231,00	-2,03	0,043

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Konkrečių laiko ir datos detalių skaičius tiesos grupėse nesiskiria (15 lentelė), tačiau nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas melo grupėse – meluojantys įprasta seka pateikė daugiau konkrečių laiko ir datos detalių, lyginant su meluojančiais apversta seka (16 lentelė).

17 lentelė. Planų kaitos palyginimas keturiose grupėse.

Grupė	Yra planų kaita	Nėra planų kaitos	χ^2	df	p
	n (%)	n (%)			
Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)	11 (44,0)	14 (56,0)	7,043	3	0,071
Sakantys tiesą apversta seka (n=24)	19 (79,2)	5 (20,8)			

Meluojantys įprasta seka (n=26)	16 (61,5)	10 (38,5)
Meluojantys apversta seka (26)	18 (69,2)	8 (30,8)

18 lentelė. *Sunkumų palyginimas keturiose grupėse.*

Grupė	Įvardino sunkumus	Neįvardino sunkumų	χ^2	df	p
	n (%)	n (%)			
Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)	19 (76,0)	6 (24,0)	1,761	3	0,623
Sakantys tiesą apversta seka (n=24)	20 (83,3)	4 (16,7)			
Meluojantys įprasta seka (n=26)	18 (69,2)	8 (30,8)			
Meluojantys apversta seka (26)	18 (69,2)	8 (30,8)			

19 lentelė. *Idėjos kilimo palyginimas keturiose grupėse.*

Grupė	Minėjo idėjos kilimą	Neminėjo idėjos kilimo	χ^2	df	p
	n (%)	n (%)			
Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)	10 (40,0)	15 (60,0)	1,729	3	0,631
Sakantys tiesą apversta seka (n=24)	8 (33,3)	16 (66,7)			
Meluojantys įprasta seka (n=26)	8 (30,8)	18 (69,2)			
Meluojantys apversta seka (26)	6 (23,1)	20 (76,9)			

20 lentelė. *Papildymo palyginimas keturiose grupėse.*

Grupė	Norėjo papildyti	Nenorėjo papildyti	χ^2	df	p
	n (%)	n (%)			
Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)	9 (36,0)	16 (64,0)	4,940	3	0,176
Sakantys tiesą apversta seka (n=24)	4 (16,7)	20 (83,3)			

Meluojantys įprasta seka (n=26)	4 (15,4)	22 (84,6)
Meluojantys apversta seka (26)	9 (34,6)	17 (65,4)

Siekiant nustatyti, ar egzistuoja planų kaitos, sunkumų įvardinimo, idėjos kilimo ir papildymo skirtumas 4 grupėse buvo pritaikytas chi kvadrato kriterijus. Rezultatai parodė, jog statistiškai reikšmingų skirtumų nėra (17 – 20 lentelės).

Pasakojimo subjektyvus suvokimas

21 lentelė. *Subjektyvaus pasakojimo tikėtinumo ir patikrinamumo palyginimas keturiose grupėse.*

Kintamasis	Tiesą sakantys įprasta seka (n=25)		Tiesą sakantys apversta seka (n=24)		Meluojantys įprasta seka (n=26)		Meluojantys apversta seka (n=26)		χ^2	df	p
	M (SD)	Vidurkiniai rangai	M (SD)	Vidurkiniai rangai	M (SD)	Vidurkiniai rangai	M (SD)	Vidurkiniai rangai			
Pasakojimo patikrinamumas	4,28 (1,86)	61,82	3,83 (1,76)	54,81	3,42 (1,68)	49,12	2,88 (1,63)	38,96	8,55	3	0,036
Pasakojimo tikėtinumas	5,52 (1,45)	62,52	5,25 (2,15)	60,48	4,23 (1,58)	43,23	3,58 (2,48)	38,94	13,02	3	0,005

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Siekiant palyginti tikėtinumo ir patikrinamumo įvertinimus skirtingose keturiose grupėse naudojami neparametriniai kriterijai – pritaikytas Kruskal-Wallis testas. Rezultatai parodė, jog pasakojimo tikrumo ($\chi^2=8,55$; $df=3$; $p=0,036$) ir tikėtinumo ($\chi^2=13,02$; $df=3$; $p=0,005$) įvertinimai keturiose grupėse statistiškai reikšmingai skiriasi (21 lentelė). Dėl to, toliau buvo atlikti dviejų grupių palyginimai naudojant Mann-Whitney U testą.

22 lentelė. *Subjektyvaus pasakojimo patikrinamumo ir tikėtinumo palyginimas tiesos grupėse.*

Kintamasis	Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)		Sakantys tiesą apversta seka (n=24)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Pasakojimo patikrinamumas	26,84	671,00	23,08	554,00	254,00	-0,935	0,350
Pasakojimo tikėtinumas	24,88	622,00	25,13	603,00	297,00	-0,062	0,951

23 lentelė. *Subjektyvaus pasakojimo patikrinamumo ir tikėtinumo palyginimas melo grupėse.*

Kintamasis	Meluojantys įprasta seka (n=26)		Meluojantys apversta seka (n=26)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Pasakojimo patikrinamumas	29,10	756,50	23,90	621,50	270,500	-1,26	0,209
Pasakojimo tikėtinumas	29,06	755,50	23,94	622,50	271,500	-1,23	0,217

Rezultatai parodė, jog subjektyvus pasakojimo patikrinamumas ir tikėtinumas nei tiesos (22 lentelė) nei melo (23 lentelė) grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Papildomi tiriamųjų įvertinimai

24 lentelė. *Nerimo, pasiruošimo, rėmimosi ankstesne patirtimi ir motyvacijos įtikinti palyginimai keturiose grupėse.*

Kintamasis	Tiesą sakantys įprasta seka (n=25)	Tiesą sakantys apversta seka (n=24)	Meluojantys įprasta seka (n=26)	Meluojantys apversta seka (n=26)	χ^2	df	p
	Vidurkiniai rangai	Vidurkiniai rangai	Vidurkiniai rangai	Vidurkiniai rangai			
Nerimas	58,18	49,58	54,62	41,79	5,02	3	0,170
Pasiruošimas	57,18	62,15	42,46	43,31	9,06	3	0,029
Rėmimasis ankstesne patirtimi	38,08	48,35	54,46	62,40	10,31	3	0,016
Motyvacija įtikinti	51,82	50,52	54,06	47,60	0,75	3	0,862

Rezultatai parodė, jog nerimo patyrimas ir motyvacija įtikinti interviu metu tarp keturių grupių nesiskyrė, tačiau nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas pasiruošime interviu ir rėmimesi ankstesni patirtimi (24 lentelė). Dėl to, toliau atliekami du dvejų grupių palyginimai.

25 lentelė. *Pasiruošimo ir rėmimosi ankstesne patirtimi palyginimai tiesos grupėse.*

Kintamasis	Sakantys tiesą įprasta seka (n=25)		Sakantys tiesą apversta seka (n=24)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Pasiruošimas	24,28	607,00	25,75	618,00	282,00	-0,37	0,708
Rėmimasis ankstesne patirtimi	22,56	564,00	27,54	661,00	239,00	-1,33	0,184

26 lentelė. *Pasiruošimo ir rėmimosi ankstesne patirtimi palyginimai melo grupėse.*

Kintamasis	Meluojantys įprasta seka (n=26)		Meluojantys apversta seka (n=26)		U	Z	p
	Vidurkiniai rangai	Rangų suma	Vidurkiniai rangai	Rangų suma			
Pasiruošimas	26,25	682,50	26,75	695,50	331,50	-0,12	0,903
Rėmimasis ankstesne patirtimi	24,38	634,00	28,62	744,00	283,00	-1,05	0,296

Mann-Whitney U testai neparodė reikšmingo skirtumo pasiruošime ir rėmimesi ankstesne patirtimi grupėse (25 – 26 lentelės).

Klausimų nuspėjamumo-nenuspėjamumo įvertinimas

27 lentelė. *Klausimų nuspėjamumo-nenuspėjamumo įvertinimas.*

Klausimai	N	M	SD
<i>Kur planuoja keliauti?</i>	101	6,51	1,055
<i>Koks pagrindinis tavo kelionės tikslas?</i>	101	5,13	1,730
<i>Kiek laiko truks ši kelionė?</i>	101	6,07	1,321
<i>Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje? Kaip ją įsivaizduoji?</i>	101	3,55	1,452
<i>Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę?</i>	101	3,92	1,665
<i>Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo? Jei keitėsi – kaip?</i>	101	3,07	1,329
<i>Kokiu eiliškumu planavai kelionę – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?</i>	101	3,27	1,503
<i>Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje? Kokių?</i>	101	3,91	1,436

Rezultatai parodė, jog pirmi trys klausimai buvo labiau nuspėjami, kaip ir klausimų vertintojų rezultatuose (4 lentelė). Klausimas *Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje? Kaip ją įsivaizduoji?* buvo įvertintas labiau nenuspėjamas, priešingai nei vertintojai. Likę keturi klausimai buvo labiau nuspėjami, kaip ir nurodė vertintojai (27 lentelė).

Papildoma analizė

28 lentelė. *Bendro detalių skaičiaus ryšys su pasakojimo tikėtinumu ir patikrinamumu.*

	Tikėtinumas	Patikrinamumas
Bendras detalių skaičius	0,562**	0,134

Pastaba. **p<0,01

Išanalizavus aukščiau pateiktus rezultatus, nuspręsta sujungti pagrindinių detalių skaičių į bendrą – sudedamos tiriamojo įvardintos percepcinės, erdvinės, konkrečios laiko ir datos bei konkrečios vietos

detalės, siekiant nustatyti, ar egzistuoja bendro detalumo ryšys su subjektyviais pasakojimų įvertinimais. Pritaikius Spearman koreliaciją, nustatyta vidutinė statistiškai reikšminga teigiama koreliacija su pasakojimo tikėtino įvertinimu ($r_s = 0,562$; $p < 0,01$). Nenustatytas ryšys tarp bendro detalių skaičiaus ir pasakojimo patikrinamumo (28 lentelė).

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame tyrime buvo analizuojami verbaliniai tiriamųjų atsakymai pasakojant tiesą apie planuojamą kelionę balandžio-rugpjūčio mėnesiais arba apie ją meluojant, išlaikant kelionės vietą nepakeistą. Toks melavimo kontekstas gali būti ypač svarbus ir pasižymi ekologiniu validumu, kadangi gali būti pritaikytas oro uostuose, autobusų, traukinių stotyse ir kitose aplinkose, kuriomis kasdien naudojasi daug žmonių (Warmelink, Vrij, Mann, Jundi & Granhag, 2012). Pasirinkta analizuoti rezultatus atsižvelgiant į išsikeltus tyrimus tikslus, tad pirmiausiai buvo analizuojama tiesos ir melo grupės, tuomet – klausimų eiliškumo įtaka verbaliniams pasakojimų požymiams, tad analizuojamos keturios smulkesnės grupės.

Rezultatai parodė, jog apie tikrus ketinimus kalbantys žmonės ir apie juos meluojantys pateikia vienodo ilgumo pasakojimus (5 lentelė). Tai gali būti susiję su tuo, jog ateities įvykiai yra įsivaizduojami mažiau detalūs nei praeities įvykiai (Gamboz, Brandimonte, & De Vito, 2010), todėl meluojantiems apie savo ketinimus nėra taip sunku pasiekti tiesos sakančiųjų atsakymo ilgumą. Papildomai, visi tyrimo dalyviai turėjo laiko pasiruošti savo pasakojimus, tad meluojantys apie savo ketinimus galėjo apgalvoti, kokia bus jų melo istorija. Žodžių skaičius atsakant į nuspėjamus klausimus tarp grupių nesiskyrė (5 lentelė), kaip teigė ir ankstesni tyrėjai (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013; Bogaard, van der Mark & Meijer, 2019). Žodžių skaičius atsakant į nenuspėjamus klausimus taip pat nesiskyrė (5 lentelė), kaip ir kai kuriuose ankstesniuose tyrimuose (Bogaard, van der Mark & Meijer, 2019), tačiau tokius rezultatus patvirtina ne visi. Tad pirmosios hipotezės pirmoji dalis nepasitvirtino. Šis rezultatas iš dalies prieštarauja ankstesniems tyrimams, kurie nurodė, jog tiesą sakantys apie savo ketinimus pateikia statistiškai reikšmingai ilgesnius atsakymus, lyginant su meluojančiais, į nenuspėjamus klausimus (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013). Toks rezultatų skirtumas gali būti susijęs su skirtinga pritaikyta tyrimų metodika. Dabartiniame tyrime asmenys turėjo atsakyti į klausimus apie jų planuojamą kelionę, o dieną prieš sužinojo, ar turės sakyti tiesą, ar meluoti – vadinasi turėjo laiko interviu pasiruošti ir apgalvoti savo melo istoriją. Interviu vyko nuotoliniu būdu, tad tiriamieji galėjo pasirinkti sau patogią ir pažįstamą vietą. Toks kontekstas galėjo suteikti daugiau kontrolės bei saugumo pojūtį meluojant – tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys nepasižymėjo skirtumais nerimo patyrimo (12 lentelė). Tuo tarpu minėtame tyrime, tiriamieji turėjo planuoti realiu laiku – viena grupė apsipirkimą prekybos centre, kita grupė – netikrą nusikalstamą veiką ir papildomai sugalvoti priedangos istoriją. Abi grupės buvo sustabdomos prieš užduočių atlikimą ir neturėjo tiek laiko pasiruošti, kiek dabartiniame tyrime (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013). Visa tai galėjo sukelti daugiau streso ir labiau padidinti kognityvinį krūvį minėtame tyrime, todėl skirtumai tarp meluojančių ir tiesą sakančių apie savo ketinimus galėjo būti ryškesni nei dabartiniame tyrime.

Siekiant diferencijuoti tikrus nuo melagingų ketinimų, buvo nagrinėtas skirtingas pasakojimų detalumas ir analizuojami kiti verbaliniai pasakojimų požymiai. Buvo kreipiamas dėmesys į percepcinių, erdvinių, konkrečios laiko ir datos bei konkrečios vietos detales, pasakojime esančias spontaniškas

korekcijas ir kontradikcijas, užduodamus klausimus ir įvardinamą emocinę savijautą. Papildomai, buvo koduojamas ir idėjos keliauti minėjimas, planų kaitos pokytis, sunkumų planuojamoje kelionėje įvardinimas ir papildymas. Nebuvo rasti skirtumai percepcinių ir erdvinių detalių minėjime (6 lentelė) – ankstesni tyrimai skirtumo šių detalių minėjime taip pat nenustatė (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Toks rezultatas gali būti susijęs su tuo, jog tiriamieji savo pasakojimuose pateikė mažai percepcinių ir erdvinių detalių, tad skirtumas tarp grupių neišryškėjo. Mažas skaičius šio tipo detalių gali būti siejamas su tuo, jog planuojama kelionė dar neįvyko, tad sunku įsivaizduoti naujos vietos vizualinį ir erdvinį vaizdą. Taip pat, meluojantys dažniau rėmėsi ankstesne patirtimi (12 – 13 lentelė) ir 75% meluojančiųjų ją rėmėsi atsakydami bent į vieną klausimą apie planuojamą kelionę (13 lentelė), o įterptą melą yra ypač sunku aptikti (Nahari et al., 2019) – tai galėjo palengvinti meluojantiems įvardinti tiek pat detalių, kiek tiesą sakantys. Tiesą sakantys apie savo planuojamą kelionę įvardino daugiau konkrečios laiko ir datos informacijos nei apie būsimą kelionę meluojantys asmenys (6 lentelė). Tokius rezultatus pateikė ir ankstesni tyrimai (Kleinberg, Van Der Toolen, Vrij, Arntz & Verschuere, 2018). Visgi, būta pateiktų ir prieštaringų išvadų – viename tyrime mokslininkai neatrado skirtumo laiko detalių minėjime ir teigė, jog tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys šių detalių pateikia tiek pat (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Dabartiniame tyrime nustatytas skirtumas gali būti susijęs su tuo, jog tiek instrukcijose, tiek interviu pradžioje buvo skatinama pasakoti kuo plačiau ir pateikti, kuo daugiau detalių, siekiant įtikinti tyrėją, jog sako tiesą. Tad gali būti, jog sakantys tiesą pateikė daugiau konkrečios laiko ir datos informacijos – pavyzdžiui, nurodė konkrečius skrydžių laikus, datas ir panašiai, galėjo įvardinti tikslią kelionės datą ir atitinkamą savaitės dieną, tuo tarpu meluojantys galimai rinkosi minėti abstraktesnes detales, kurios nebuvo koduojamos, o įvardinti tikslią savaitės dieną, meluojant apie kelionės datą ateityje, galėjo sukelti sunkumų. Nebuvo nustatyti skirtumai klausimų uždavime ir jausmų įvardinime, nors ankstesni tyrimai nurodė, jog meluojantys pateikia daugiau verbalinių nuorodų apie savo emocinę savijautą (Parkhouse & Ormerod, 2018). Prieštaringi rezultatai gali sietis su tyrimų skirtumais, kadangi pastarasis straipsnis nagrinėjo verbalines užuominas kalbant apie praeities įvykius, o ne ketinimus. Nors atrodytų, jog klausimų uždavimas galėtų būti dažnesnis melo grupėje, nes tiriamieji taip siektų išsiaiškinti, ar jų pasakojama istorija yra pakankamai įtikinama, skirtumo tarp grupių nebuvimas gali būti susijęs su tuo, jog tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys jautėsi vienodai motyvuoti įtikinti tyrėją, jog sako tiesą (12 lentelė). Spontaniškose korekcijose ir kontradikcijose – tiek tiesą sakančių, tiek meluojančių pasakojimai pasižymėjo vienodu skaičiumi šių verbalinių požymių (6 lentelė), kas yra stebėtina, nes atrodytų, jog meluojantys turėtų pasižymėti dažnesnėmis kontradikcijomis. Tad pirmosios hipotezės antroji dalis nepasitvirtino, o antroji hipotezė pasitvirtino tik iš dalies.

Šiame tyrime vienas iš nenuspėjamų interviu klausimų buvo kviečiantis pagalvoti apie galimus išskylančius sunkumus planuojamos kelionės metu. Nenustatyti skirtumai tikimybėje įvardinti galimus sunkumus – tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys buvo vienodai linkę juos įvardinti (8 lentelė). Tai prieštarauja ankstesniems tyrimams, kurie įvardino, jog tiesos sakytojai yra labiau linkę numatyti galimas

problemas, susijusias su būsimais įvykiais (Granhag, Giolla, Sooniste, Strömwall & Liu-Jonsson, 2016; Mac Giolla, Granhag & Liu-Jönsson, 2013). Toks skirtumas gali būti siejamas su tuo, jog minėtame tyrime skirtumas išryškėjo spontaniškame sunkumų aptarime, tuo tarpu dabartinis tyrimas apie sunkumus kvietė pagalvoti tiek tiesą sakančius, tiek meluojančius, o tai reiškia, jog sunkumų aptarimas kilo ne spontaniškai. Vadinasi, ir meluojantys apie savo kelionę geba įvardinti galimus sunkumus. Svarbu pastebėti ir tai, jog buvo naudojamas labiau nukreipiantis klausimas – *ar tikiesi, jog planuojame kelionėje kils sunkumų* – tai galėjo labiau paskatinti ir meluojančius įvardinti galimus sunkumus. Būtų aktualu tolesniuose tyrimuose analizuoti ir išskiriamus sunkumus, siekiant nustatyti, ar egzistuoja skirtumai tarp tiesą sakančių ir meluojančių, kadangi tyrimo metu pastebėta, jog žmonės apie sunkumus pasakoja skirtingu išsamumu. Nebuvo nustatytas skirtumas planų kaitos įvardinime tarp tiesą sakančių ir meluojančių (7 lentelė), nors ankstesni tyrimai nustatė, jog tiesą sakantys yra labiau linkę teigti, jog savo pradinius ketinimus koregavo bei turėjo pasiruošę atsarginį planą jiems įgyvendinti, jei iškiltų sunkumų. Nurodoma, jog tiesos sakytojai į tai galėtų kreipti daugiau dėmesio, kadangi jeigu nuspėji sunkumus, atitinkamai gali koreguoti veiksmų planą, jog tavo nusistatytas ketinimas ateityje būtų sėkmingai įgyvendintas (Granhag, Giolla, Sooniste, Strömwall & Liu-Jonsson, 2016). Skirtumo tarp grupių nebuvimas planų kaitos įvardinime gali sietis su tuo, jog skirtumai nebuvo nustatyti ir pačiame sunkumų įvardinime. Toks rezultatas taip pat gali būti susijęs su tuo, jog pats naudojamas nenusipėjamas klausimas buvo kviečiantis pagalvoti, ar planuojama kelionė keitėsi nuo originalaus įsivaizdavimo. Tai galėjo paskatinti ir meluojančius įvardinti pasikeitusius planus, ko galbūt nebūtų spontaniškai paminėję patys. Tiesos ir melo grupės taip pat nesiskyrė idėjos įvardinime ir papildyme (8-9 lentelė).

Buvo subjektyviai įvertinti visų pasakojimų tikėtinumai ir patikrinamumai. Tyrimo rezultatai parodė, jog pasakojimų tikėtinumas ir patikrinamumas skiriasi – tiesą sakančiųjų pasakojimai buvo subjektyviai įvertinant labiau tikėtini ir potencialiai labiau patikrinami, lyginant su meluojančiais (11 lentelė). Kai kurie ankstesni tyrimai nustatė panašius rezultatus (Vrij et al., 2017), tačiau buvo nustatyta ir prieštaringų rezultatų, kuriuose įvardinama, jog šių grupių pasakojimai yra vienodai tikėtini (Bogaard, van der Mark, & Meijer, 2019). Tačiau pasakojimų patikrinamumo skirtumas siejasi su ankstesniais tyrimais, kurie įvardina, jog tiesą sakantys įtraukia daugiau detalių, kurias galima patikrinti (Nahari, Vrij, & Fisher, 2014). Nors dabartiniame tyrime tai buvo subjektyvūs vertinimai, pirmieji interviu buvo koduoti su kitu koduotoju (sutarumas buvo aukštas). Taip pat siekiant išvengti šališkumo, koduotojai nežinojo, ar asmuo sako tiesą, ar meluoja. Taip pat, buvo nustatyta, jog kuo daugiau tiriamasis pateikia detalių, tuo jo pasakojimas subjektyviai įvertinimas, kaip labiau tikėtinas (28 lentelė).

Tyrimas parodė, jog meluojantys apie savo planuojamą kelionę jautėsi mažiau pasiruošę interviu, nei tiesą sakantys (12 lentelė). Ankstesni tyrimai įvardino, jog meluojantys yra linkę labiau ruoštis interviu nei tiesą sakantys (Granhag & Hartwig, 2014), tačiau dabartiniame tyrime buvo klausta ne kiek tiriamieji laiko ruošėsi, bet kiek jautėsi esantys pasiruošę interviu. Kadangi šis klausimas buvo užduodamas po interviu

atlikimo, būtų aktualu tolesniuose tyrimuose taip pat įvertinti tiriamųjų pasiruošimą prieš interviu, siekiant nustatyti, ar pasiruošimo įvertis išlieka toks pats ir po interviu.

Kadangi antrasis tyrimo tikslas buvo nustatyti nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumo įtaką verbaliniams pasakojimų požymiams, pasirinkta palyginti keturių grupių pasakojimus: tiesos grupių naudojant įprastą ir apverstą klausimų seką bei melo grupių, naudojant įprastą ir apverstą klausimų seką. Nebuvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas pasakojimo ilgume, atsakymų ilgume į nuspėjamus ir nenuspėjamus klausimus, percepcinėse, erdvinėse ir konkrečios vietos detalėse (14 lentelė). Ankstesni tyrimai nurodė, jog pasakojimų ilgumas atsakant į nenuspėjamus klausimus skiriasi – tiesą sakantys pateikia ilgesnius atsakymus (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013), tačiau šiame tyrime toks skirtumas nebuvo nustatytas. Ankščiau nustatyta, jog pasakojimų ilgumas atsakant į nuspėjamą klausimą tarp grupių nesiskiria (Sooniste, Granhag, Knieps & Vrij, 2013), kas buvo patvirtinta ir šiame tyrime. Galima pastebėti, jog vietos detalių skaičius skyrėsi tarp tiesos ir melo grupių, tačiau padalinus tyrimo imtį į smulkesnes grupes statistiškai reikšmingas skirtumas išnyko. Gali būti, jog tai susiję su tuo, jog grupėse buvo mažesnis tiriamųjų skaičius. Taip pat nenustatyti skirtumai jausmų įvardinime, klausimų uždavime, spontaniškų korekcijų ir kontradikcijų skaičiuje tarp šių keturių grupių (14 lentelė). Tačiau rezultatai parodė, jog egzistuoja skirtumas konkrečių laiko ir datos detalių minėjime – meluojantys įprasta klausimų seka pateikė daugiau tokio tipo detalių, lyginant su meluojančiais apversta klausimų seka (15 lentelė). Tad trečioji hipotezė pasitvirtino tik iš dalies. Vadinasi, klausimų eiliškumas turėjo įtakos meluojantiems laiko ir datos detalių įvardinime. Ankstesni tyrimai, naudodę nuspėjamus ir nenuspėjamus klausimus, pasakojimų verbalinius požymius dažniausiai lygino atsakant į skirtingų tipų klausimus, tuo tarpu šiame tyrime verbaliniai požymiai buvo koduojami pasakojime bendrai. Taip pasirinkta dėl to, nes pastebėta, kad kai kurie konkretūs interviu klausimai gali būti susiję su pateikiamu detalių skaičiumi, tad skaičius tikriausiai nėra susijęs su būtent klausimo nuspėjamumu ar nenuspėjamumu (pavyzdžiui, yra labiau tikėtina, jog į nuspėjamą klausimą – *kur planuoja keliauti* – žmogus pateiks daugiau vietos detalių, nei į klausimą – *ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę*). Taip pat, verbalinių požymių pasireiškimas nebuvo nagrinėtas atskirai atsakant į nuspėjamus ir nenuspėjamus klausimus, kadangi ties vienu klausimu, klausimo nuspėjamumo-nenuspėjamumo įvertinimai skyrėsi lyginant vertintojų komisiją ir tiriamuosius. Remiantis vertintojų komanda išskirtas nuspėjamas klausimas – *kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje? Kaip ją įsivaizduoji?* – buvo labiau nenuspėjamas tiriamųjų imtyje (27 lentelė). Tad lieka neaišku, kurie būtent klausimai gali būti mažiau nuspėjami. Papildomai, nebuvo rasta tyrimų, kurie pritaikytų apverstą klausimų seką interviu metu, dėl to, nepavyksta palyginti gautų rezultatų su ankstesniais tyrimais, kurie naudojo tokį tyrimo dizainą. Atsižvelgiant į tai rekomenduotina tolesniuose tyrimuose verbalinius požymius koduoti atskirai nuspėjamuose ir nenuspėjamuose klausimuose, tačiau daugiau dėmesio prieš tyrimą skirti klausimų išsikėlimui.

Nebuvo nustatyti skirtumai planų kaitoje, sunkumų įvardinime, idėjos kilime ir papildyme tarp keturių grupių (17 – 20 lentelės). Toks rezultatas nestebina, kadangi, kaip jau buvo minėta, skirtumai nenustatyti ir stambesnėse grupėse – melo ir tiesos. Nors ir pasakojimų subjektyvus tikėtinas ir patikrinamumas tarp keturių grupių statistiškai reikšmingai skyrėsi (21 lentelė), nebuvo nustatyti skirtumai tarp tiesą sakančių įprasta klausimų seka ir apversta (22 lentelė) ir meluojančių įprasta klausimų seka ir apversta (23 lentelė). Vadinasi, tiek dvejų tiesos grupių, tiek dvejų melo grupių pasakojimai buvo vienodai tikėtini ir patikrinami, o klausimų seka šiems įverčiams įtakos neturėjo. Šis skirtumo nebuvimas taip pat gali būti susijęs su mažu tiriamųjų skaičiumi smulkesnėse grupėse. Taip pat, nors ir buvo nustatytas reikšmingas skirtumas pasiruošime ir rėmimesi ankstesne patirtimi (24 lentelė), tiesos grupių palyginime ir melo grupių palyginime skirtumo nebuvo (25 – 26 lentelės).

Šis tyrimas remiasi prielaida, jog tikri ketinimai apie kelionę turėtų būti labiau planuoti nei melagingi, tačiau tai gali būti kvestionuojama. Vykdamas tiriamųjų paiešką ir interviu jaunų suaugusiųjų imtyje, susidurta su įžvalga, jog tokio amžiaus žmonės gali būti mažiau linkę planuoti savo keliones. Tai buvo galima pastebėti iš to, jog ne vienas tyrimo dalyvis ar besidomintis tyrimu žmogus įvardino, jog savo keliones planuoja spontaniškai, tad likus mėnesiui ir daugiau iki būsimos kelionės datos, apie kelionę daug detalių vis dar nežino, o ir pastangų ketinimui realizuoti daug dar nėra įdėję. Ieškant tiriamųjų ypač susidurta su šiuo sunkumu. Tai gali būti susiję su technologijų plėtra ir socialiniais pokyčiais visuomenėje, kas daro įtaką ir kelionių planavimo procesui. Šiuo metu internetu galima lengvai ir greitai užsisakyti transportą, nakvynės vietas, egzistuoja įvairios programos, leidžiančios kelionę planuoti beveik realiuoju laiku. Egzistuoja žemų kainų skrydžių bendrovės, kuriose galima greitai surasti prieinamos kainos skrydžius, ir trumpalaikės nuomos platformos, siūlančios daug nakvynės alternatyvų, kas leidžia keliauti nepriklausant nuo ilgo planavimo laiko. Tai gali būti susiję ir su tuo, jog keičiasi gyvenimo tempas – gali būti, jog jauni suaugę vertina galimybę būti laisvais ir spontaniškais, gebančiais prisitaikyti prie situacijos ir neįsipareigoti ilgalaikiams planams – tai galima buvo pastebėti ir interviu metu, kadangi kai kurie įvardino, jog siekia kelionėse išlaikyti lankstumą. Tad ketinimas keliauti galbūt tampa greitu sprendimu, priimamu atsiradus galimybei – tokiais atvejais planavimas nebūtinai bus ilgas procesas. Vadinasi, verbalinėje melo užuominų analizėje ketinimai keliauti gali būti ne pats tinkamiausias pasirinktas kontekstas tyrinėti verbalines melo užuominas.

Kadangi šiame tyrime buvo susidurta su sunkumu pasiekti reikiamą skaičių tiriamųjų, tiriamieji buvo renkami atsižvelgiant į du pagrindinius kriterijus – jų amžių ir pastangų, įdėtų kelionės realizavimui pobūdį. Nebuvo atsižvelgta į kelionės pobūdį – buvo analizuojamos poilsinės, pažintinės, darbinio pobūdžio, mokomosios, artimųjų lankymo ir piligriminės kelionės, kelionės organizavimo būdą – buvo analizuojamos savarankiškos kelionės ir kelionių agentūrų organizuotos kelionės, ir kelionių kryptį – kelionės buvo tiek šalies viduje, tiek buvo vykstama į kitą šalį. Tai galėjo daryti įtaką žmonių pasakojimams apie savo ketinimus keliauti ir pačios kelionės planavimo procesą. Nors ankstesni autoriai dažnai naudojo panašų tyrimo dizainą – analizavo tiriamųjų ketinimus keliauti, siekiant nustatyti melo požymius ketinimuose, kyla abejonių, ar kelionių tema yra tinkamiausias kontekstas tikslingai analizuoti verbalinius melo požymius.

Svarbu pažymėti, jog rezultatams įtaką galėjo daryti asmeninės tiriamųjų savybės. Tiriamųjų individualūs skirtumai, tokie kaip žodinė raiška, pasakojimo įgūdžiai, galėjo paveikti jų pasakojimus. Atliekant interviu pastebėta, jog vieni asmenys yra linkę pasakoti plačiau ir kartoti mintis, o tai ypač paveiktų pasakojimo žodžių skaičių. Taip pat, gali skirtis gebėjimas formuluoti pasakojimą aiškiai, nuosekliai ir įtikinamai, kas galėjo daryti įtakos tyrėjos ir papildomo koduotojo subjektyvaus pasakojimo tikėtino ir patikrinamumo vertinimams.

Kaip jau minėta, ankstesni tyrimai verbalinius pasakojimų požymius įvertino atskiriant nuspėjamus ir nenuspėjamus klausimus, tuo tarpu šiame tyrime kodavimas vyko bendrai. Dėl to, rezultatų lyginimas su ankstesniais tyrimais yra ribotas. Tolesniuose tyrimuose, siekiant palyginti ankstesnių tyrimų rezultatus, rekomenduojama verbalinius požymius koduoti atskirai nuspėjamuose ir nenuspėjamuose klausimuose, tačiau daugiau dėmesio skirti naudojamų tyrime klausimų nuspėjamumui ir nenuspėjamumui. Taip pat, kadangi kai kurie klausimai gali būti labiau nukreipiantys, tolesniuose tyrimuose galima būtų siekti naudoti klausimus, kurie nenurodytų pageidaujamo atsakymo krypties.

Kadangi šiame tyrime smulkesnės grupės, kuriose buvo naudojama skirtinga nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų, buvo ganėtinai mažos, kas galėjo daryti įtaką tyrimo rezultatams, rekomenduotina tolesnius tyrimus atlikti su didesne imtimi. Papildomai būtų naudinga turėti kelis koduotojus kiekvienam interviu, jog rezultatų analizė neapsiribotų tik vieno asmens kodavimu.

Rekomendacijos teisėsaugos pareigūnams

Žemiau pateiktos rekomendacijos skirtos teisėsaugos pareigūnams, kurios būtų aktualios vertinant asmenų ketinimus. Jos gali būti pritaikomos tokiose srityse kaip pareigūnų atranka, melagingų ketinimų identifikavime muitinės patikrose, oro uostų saugumo tikrinimuose, pasienyje ir panašiose situacijose.

1. Kadangi tiek tiesą sakantys apie savo ketinimus, tiek meluojantys pateikia panašaus ilgio atsakymus, ypač kai turi laiko pasiruošti interviu, vengti vertinti ketinimų patikimumą remiantis pasakojimo ilgumu.
2. Kadangi tiesą sakantys pateikė daugiau konkrečių laiko ir datos bei konkrečių vietos detalių, apklausoje rekomenduotina pateikti tokius klausimus, kurie skatintų pateikti konkrečių laiko, datos ir vietos nuorodų.
3. Tyrime nustatyta, jog nenuspėjamų klausimų eiliškumo skirtingas pateikimas, ne visada padeda diferencijuoti meluojančių nuo tiesą sakančių, tad nenuspėjamus klausimus rekomenduojama naudoti kartu su kitomis interviu strategijomis, kurios būtų kognityviai sunkinančios būtent meluojantiems.
4. Meluojančių konkrečių laiko ir datos detalių skaičius skiriasi naudojant skirtingą nuspėjamų ir nenuspėjamų klausimų eiliškumą, tad būtų tikslinga pokalbio metu keisti klausimų seką, jog būtų sunkiau išlaikyti paruoštą melo versiją.
5. Tiesą sakančiųjų pasakojimai buvo subjektyviai suvokiami kaip labiau tikėtini ir informacija juose buvo potencialiai labiau patikrinama, lyginant su meluojančiais, tad rekomenduojama klausti apie detales, kurias galima patikrinti.
6. Kadangi daugiau meluojančių rėmėsi ankstesne patirtimi nei nesirėmė, rekomenduotina užduoti papildomų klausimų, kurie padėtų atskirti planuojamą veiksmą nuo jau įvykusio. Pavyzdžiui, kelionių kontekste, galima būtų naudoti – *kaip ši kelionė skiriasi nuo ankstesnių, kas joje bus naujo*.

5. IŠVADOS

1. Palyginus tiesą sakančių apie planuojamą kelionę ir meluojančiųjų pasakojimų verbalinius požymius, nustatyta, jog tiesą sakančių pasakojimai yra subjektyviai vertinami kaip labiau tikėtini ir juose pateikta informacija yra potencialiai labiau patikrinama, o juose yra statistiškai reikšmingai daugiau konkrečių laiko ir datos detalių bei vietos detalių. Tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys pateikia vienodą skaičių perceptinių ir erdvinių detalių, jų pasakojimai pasižymi vienodu ilgumu, jausmų įvardinimu, klausimų, spontaniškų korekcijų ir kontradikcijų skaičiumi. Abi grupės vienodai įvardina planų kaitą, sunkumus, idėjos keliauti kilimą ir papildymą.
2. Tiesą sakantys apie ateities kelionę jaučiasi labiau pasiruošę interviu ir mažiau remiasi ankstesne patirtimi, nei meluojantys. Tiek tiesą sakantys, tiek meluojantys patiria tiek pat nerimo ir yra vienodai motyvuoti įtikinti tyrėją.
3. Klausimų eiliškumas įtakos turėjo meluojantiems įvardinant konkrečias laiko ir datos detales – meluojantys interviu metu, kuriame buvo naudojama įprasta klausimų seka (pirma pateikiami nuspėjami klausimai, tuomet nenuspėjami), pateikė daugiau konkrečių laiko ir datos detalių, lyginant su meluojančiais interviu metu, kuriame buvo naudojama apversta klausimų seka (pirma pateikiami nenuspėjami klausimai, tuomet nuspėjami).

LITERATŪRA

- Amado, B. G., Arce, R., & Fariña, F. (2016). La hipótesis Undeutsch y el "Criteria Based Content Analysis": una revisión meta-analítica. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 7(1), 3-12.
- American Psychological Association. (n.d.). Intention (2018a). *Apa Dictionary of Psychology*. Paimta iš <https://dictionary.apa.org/intention>.
- American Psychological Association. (n.d.). Lie. (2023a). *Apa Dictionary of Psychology*. Paimta iš <https://dictionary.apa.org/lie>
- American Psychological Association. (n.d.). Prospective memory. (2018b). *Apa Dictionary of Psychology*. Paimta iš <https://dictionary.apa.org/prospective-memory>.
- American Psychological Association. Episodic memory (2023b). *Apa Dictionary of Psychology*. American Psychological Association. Paimta iš <https://dictionary.apa.org/episodic-memory>.
- Andrew, C., Aldrich, R. J., & Wark, W. K. (2009). Secret intelligence: A reader. New York, NY: Routledge
- Bagdonas, A., & Bliumas, R. (2019). *Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Bogaard, G., van der Mark, J., & Meijer, E. H. (2019). Detecting false intentions using unanticipated questions. *Plos one*, 14(12), e0226257.
- Calderon, S., Mac Giolla, E., Granhag, P. A., & Ask, K. (2017). Do true and false intentions differ in level of abstraction? A test of construal level theory in deception contexts. *Frontiers in Psychology*, 8(2037). doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02037>
- Christ, S. E., Van Essen, D. C., Watson, J. M., Brubaker, L. E., & McDermott, K. B. (2009). The contributions of prefrontal cortex and executive control to deception: Evidence from activation likelihood estimate meta-analyses. *Cerebral Cortex*, 19, 1557–1566. doi: <https://doi.org/10.1093/cercor/bhn189>
- DePaulo, B. M., Lindsay, J. J., Malone, B. E., Muhlenbruck, L., Charlton, K., & Cooper, H. (2003). Cues to deception. *Psychological bulletin*, 129(1), 74.
- Gamboz, N., Brandimonte, M. A., & De Vito, S. (2010). The role of past in the simulation of autobiographical future episodes. *Experimental psychology*.
- Granhag, P. A. (2010). On the psycho-legal study of true and false intentions: Dangerous waters and some stepping stones. *The Open Criminology Journal*, 3(1).
- Granhag, P. A., & Hartwig, M. (2014). The strategic use of evidence technique: A conceptual overview. Detecting deception: Current challenges and cognitive approaches, 231-251.
- Granhag, P. A., & Knieps, M. (2011). Episodic future thought: Illuminating the trademarks of forming true and false intentions. *Applied Cognitive Psychology*, 25(2), 274–280. doi: <https://doi.org/10.1002/acp.1674>.
- Granhag, P. A., & Mac Giolla, E. (2014). Preventing future crimes. *European Psychologist*.
- Hartwig, M., Granhag, P. A., & Strömwall, L. (2007). Guilty and innocent suspects' strategies during police interrogations. *Psychology, Crime, & Law*, 13, 213–227. doi: <https://doi.org/10.1080/10683160600750264>.
- Johnson, M. K., & Raye, C. L. (1981). Reality monitoring. *Psychological Review*, 88(1), 67.
- Johnson, M. K., Bush, J. G., & Mitchell, K. J. (1998). Interpersonal reality monitoring: Judging the sources of other people's memories. *Social Cognition*, 16(2), 199–224.
- Jupe, L. M., Leal, S., Vrij, A., & Nahari, G. (2017). Applying the verifiability approach in an international airport setting. *Psychology, Crime & Law*, 23(8), 812-825.
- Kleinberg, B., Nahari, G., Arntz, A., & Verschuere, B. (2017). An investigation on the detectability of deceptive intent about flying through verbal deception detection. *Collabra: Psychology*, 3(1), 21.
- Kleinberg, B., Van Der Toolen, Y., Vrij, A., Arntz, A., & Verschuere, B. (2018). Automated verbal credibility assessment of intentions: The model statement technique and predictive modeling. *Applied cognitive psychology*, 32(3), 354-366.
- Kleinberg, B., Warmelink, L., Arntz, A., & Verschuere, B. (2018). The first direct replication on using verbal credibility assessment for the detection of deceptive intentions. *Applied Cognitive Psychology*, 32(5), 592-599.

- Kliegel, M., Martin, M., McDaniel, M. A., & Einstein, G. O. (2002). Complex prospective memory and executive control of working memory: A process model. *Psychological Test and Assessment Modeling*, 44(2), 303.
- Lancaster, G. L. J., Vrij, A., Hope, L., & Waller, B. (2012). Sorting the liars from the truth tellers: The benefits of asking unanticipated questions. *Applied Cognitive Psychology*, 27, 107–114. doi: <https://doi.org/10.1002/acp.2879>
- Leal, S., Vrij, A., Deeb, H., & Jupe, L. (2018). Using the model statement to elicit verbal differences between truth tellers and liars: The benefit of examining core and peripheral details. Manuscript submitted for publication.
- Leal, S., Vrij, A., Warmelink, L., Vernham, Z., & Fisher, R. P. (2015). You cannot hide your telephone lies: Providing a model statement as an aid to detect deception in insurance telephone calls. *Legal and Criminological Psychology*, 20(1), 129-146.
- Levine, T. R., & McCornack, S. A. (2014). Theorizing about deception. *Journal of Language and Social Psychology*, 33(4), 431-440.
- Mac Giolla, E., Granhag, P. A., & Liu-Jönsson, M. (2013). Markers of good planning behavior as a cue for separating true and false intent. *PsyCh Journal*, 2(3), 183-189.
- Malle, B.F., Moses, L.J. and Baldwin, D.A. (2001). *Intentions and intentionality: Foundations of social cognition*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Nahari, G., Ashkenazi, T., Fisher, R. P., Granhag, P. A., Hershkowitz, I., Masip, J., ... & Vrij, A. (2019). 'Language of lies': Urgent issues and prospects in verbal lie detection research. *Legal and Criminological Psychology*, 24(1), 1-23.
- Nahari, G., Vrij, A., & Fisher, R. P. (2012). Does the truth come out in the writing? Scan as a lie detection tool. *Law and Human Behavior*, 36(1), 68.
- Nahari, G., Vrij, A., & Fisher, R. P. (2014). Exploiting liars' verbal strategies by examining the verifiability of details. *Legal and Criminological Psychology*, 19(2), 227-239.
- Oberlander, V. A., Naefgen, C., Koppehele-Goseel, J., Quinten, L., Banse, R., & Schmidt, A. F. (2016). Validity of content-based techniques to distinguish true and fabricated statements: A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, 40(4), 440–457.
- Parkhouse, T., & Ormerod, T. C. (2018). Unanticipated questions can yield unanticipated outcomes in investigative interviews. *PloS one*, 13(12), e0208751.
- Rummel, J., McDaniel, M. A. (2019). *Current issues in memory: prospective memory*. Routledge, London
- Silke, A. (2008). Research on Terrorism: A Review of the Impact of 9/11 and the Global War on Terrorism. *Terrorism informatics: Knowledge management and data mining for homeland security*, 27-50.
- Sooniste, T., Granhag, P. A., Knieps, M., & Vrij, A. (2013). True and false intentions: Asking about the past to detect lies about the future. *Psychology, Crime & Law*, 19(8), 673-685.
- Sooniste, T., Granhag, P. A., Strömwall, L. A., & Vrij, A. (2016). Statements about true and false intentions: Using the Cognitive Interview to magnify the differences. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(4), 371-378.
- Sooniste, T., Granhag, P. A., Strömwall, L. A., & Vrij, A. (2016). Discriminating between true and false intent among small cells of suspects. *Legal and Criminological Psychology*, 21(2), 344-357.
- START. (2022). *Global Terrorism Database: Codebook and summary statistics*. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. Paimta iš: <https://www.start.umd.edu/gtd/>.
- Suchotzki, K., Crombez, G., Smulders, F. T. Y., Meijer, E., and Verschuere, B. (2015). The cognitive mechanisms underlying deception: an event-related potential study. *Int. J. Psychophysiol.* 95, 395–405. doi: 10.1016/j.ijpsycho.2015.01.010.
- Szpunar, K. K., Spreng, R. N., & Schacter, D. L. (2014). A taxonomy of prospection: Introducing an organizational framework for future-oriented cognition. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(52), 18414-18421.
- Trope, Y., & Liberman, N. (2010). Construal-level theory of psychological distance. *Psychological Review*, 117(2), 440–463. doi: <https://doi.org/10.1037/a0018963>
- Tulving, E. (2002). Episodic memory: From mind to brain. *Annual review of psychology*, 53(1), 1-25.

- Ulatowska, J. (2018). Accuracy of indirect method in detection of false intent. *Legal and Criminological Psychology*, 23(1), 24-36.
- Voss, J. L., Bridge, D. J., Cohen, N. J., & Walker, J. A. (2017). A closer look at the hippocampus and memory. *Trends in cognitive sciences*, 21(8), 577-588.
- Vrij, A. (2008). *Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities*. John Wiley & Sons.
- Vrij, A. (2014). Interviewing to detect deception. *European Psychologist*.
- Vrij, A. (2015). A cognitive approach to lie detection. In P. A. Granhag, A. Vrij, & B. Verschuere (Eds.), *Deception detection: Current challenges and new approaches* (pp. 205–229). Chichester, UK: Wiley.
- Vrij, A. (2019). Deception and truth detection when analyzing nonverbal and verbal cues. *Applied Cognitive Psychology*, 33(2), 160-167.
- Vrij, A., Fisher, R., & Blank, H. (2017). A cognitive approach to lie detection: A meta-analysis. *Legal and Criminological Psychology*, 22, 1–21. doi: <https://doi.org/10.1111/lcrp.12088>
- Vrij, A., Granhag, P. A., & Porter, S. (2010). Pitfalls and opportunities in nonverbal and verbal lie detection. *Psychological science in the public interest*, 11(3), 89-121.
- Vrij, A., Granhag, P. A., Mann, S., & Leal, S. (2011). Outsmarting the liars: Toward a cognitive lie detection approach. *Current Directions in Psychological Science*, 20, 28–32. doi: <https://doi.org/10.1177/0963721410391245>.
- Vrij, A., Hartwig, M., & Granhag, P. A. (2019). Reading lies: Nonverbal communication and deception. *Annual review of psychology*, 70(1), 295-317.
- Vrij, A., Hope, L., & Fisher, R. P. (2014). Eliciting reliable information in investigative interviews. *Policy Insights from Behavioral and Brain Sciences*, 1, 129–136. doi: <https://doi.org/10.1177/2372732214548592>
- Vrij, A., Leal, S., Mann, S., & Granhag, P. A. (2011). A comparison between lying about intentions and past activities. *Applied Cognitive Psychology*, 25, 212–218. doi: <https://doi.org/10.1002/acp.1665>
- Vrij, A., Leal, S., Mann, S., Dalton, G., Jo, E., Shaboltas, A., ... Houston, K. (2017). Using the model statement to elicit information and cues to deceit in interpreter-based interviews. *Acta Psychologica*, 177, 44–53. doi: <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2017.04.011>
- Walczyk, J. J., Griffith, D. A., Yates, R., Visconte, S., & Simoneaux, B. (2013). Eye movements and other cognitive cues to rehearsed and unrehearsed deception when interrogated about a mock crime. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 9(1).
- Warmelink, L., & O'Connell, F. (2023). Temporal distance and veracity effects on the level of detail in statements about intentions. *Applied Cognitive Psychology*, 37(1), 221-227.
- Warmelink, L., Vrij, A., Mann, S., Jundi, S., & Granhag, P. A. (2012). The effect of question expectedness and experience on lying about intentions. *Acta Psychologica*, 141(2), 178-183.

PRIEDAI

1 priedas. Lytis, išsilavinimas ir užimtumas keturiose grupėse.

			Grupė				Bendrai
			1	2	3	4	
Lytis	Vyras	N	7	4	9	6	26
		%	28,0	16,7	34,6	23,1	25,7
	Moteris	N	18	20	17	20	75
		%	72,0	83,3	65,4	76,9	74,3
Išsilavinimas	Pagrindinis	N	1	0	0	0	1
	išsilavinimas	%	4,0	0	0	0	1,0
	Vidurinis	N	7	11	7	12	37
	išsilavinimas	%	28,0	45,8	26,9	46,2	36,6
	Aukštasis	N	12	13	11	13	49
	išsilavinimas						
	(bakalauras, profesinis bakalauras)	%	48,0	54,2	42,3	50,0	48,5
	Aukštasis	N	5	0	8	1	14
	išsilavinimas						
	(magistras, mokslų daktaras)	%	20,0	0	30,8	3,8	13,9
	Studijuoja	N	4	7	7	6	24
		%	16,0	29,2	26,9	23,1	23,8
Užimtumas	Dirba	N	10	6	12	10	38
		%	40,0	25,0	46,2	38,5	37,6
	Studijuoja ir dirba	N	10	11	5	9	35
		%	40,0	45,8	19,2	34,6	34,7
	Yra	N	1	0	0	1	2
	motinystės/tėvystės atostogose	%	4,0	0	7,7	0	2,0
	Šiuo metu nedirba	N	0	0	2	0	2
		%	0	0	7,7	0	2,0

2 priedas. Klausimų vertintojų anketa.

Esu Guostė Daukšaitė, Teisės psichologijos magistro antrojo kurso studentė Vilniaus universitete. Šiuo metu planuoju atlikti magistro baigiamojo darbo tyrimą, kuriuo siekiu geriau suprasti, ar egzistuoja skirtumai tarp tikrų ir melagingų ketinimų verbalinėje informacijoje. Tyrimo rezultatai prisidės prie sėkmingesnės tikrų ir melagingų ketinimų diferenciacijos, o tai gali būti ypač svarbu tiek prevencinėse, tiek intervencinėse veiklose, siekiant užkirsti kelią nusikalstamai veikai. Šiuo metu siekiu išsiaiškinti tyrime planuojamų naudoti klausimų nuspėjamumą ir nenuspėjamumą. Jūsų dalyvavimas šiame vertinime yra savanoriškas ir priklauso nuo Jūsų apsisprendimo. Galite bet kada nutraukti anketos pildymą - tokiu atveju Jūsų duomenys tyrime nebus analizuojami. Tyrimo metu nereikės pateikti asmeninių duomenų, o Jūsų pateikta informacija bus konfidenciali. Prie šių duomenų prieigą turės pagrindinė tyrėja, aš, ir darbo vadovė doc.dr. Kristina Vanagaitė. Bus analizuojami tik apibendrinti visų tiriamųjų duomenys. Jei turite papildomų klausimų, galite susisiekti el. paštu guoste.dauksaite@fsf.stud.vu.lt. Perėjimas į sekančią skiltį žymi Jūsų sutikimą dalyvauti tyrime.

Įsivaizduokite, jog šios vasaros metu esate suplanavę kelionę. Esate įdėjęs (-usi) pastangų, jog ji įvyktų: nusipirkęs (-usi) lėktuvo ar autobuso bilietus, išsinuomavęs (-usi) viešnagės kambarį, susiderinęs (-usi) darbo atostogas, susitaręs (-usi) su draugais ir panašiai. Dalyvaujate interviu, kurio metu Jūsų klausia apie šią kelionę. Įvertinkite, kiek šie pateikti klausimai, tokio interviu metu Jums būtų nuspėjami ir nenuspėjami.

Kur planuoja keliauti šią vasarą?

- ☐ Visiškai nuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas

- ☐ Labiau nuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Koks yra pagrindinis tavo vasaros kelionės tikslas?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kiek laiko truks ši kelionė?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kokios daiktus planuoji pasiimti į kelionę?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Su kokiais žmonėmis keliausi?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Koki nusistatei vasaros kelionės biudžetą?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kur planuoji apsistoti nukeliavęs (-usi)?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią vasaros kelionę?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kokiu eiliškumu planavai kelionę – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kas buvo lengviausia suplanuoti?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kas buvo sunkiausia suplanuoti?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas

- ☐ Visiškai nuspėjamas

Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Kaip kilo idėja, ką veiksi vasarą?

- ☐ Visiškai nenuspėjamas
- ☐ Nenuspėjamas
- ☐ Labiau nenuspėjamas nei nuspėjamas
- ☐ Nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas
- ☐ Labiau nuspėjamas nei nenuspėjamas
- ☐ Nuspėjamas
- ☐ Visiškai nuspėjamas

Sekantys klausimai, skirti surinkti demografinę informaciją apie Jus.

Jūsų amžius...

Jūsų lytis:

- ☐ Moteris
- ☐ Vyras
- ☐ Kita

Jūsų išsilavinimas:

- ☐ Pradinis išsilavinimas (4 klasės)
- ☐ Pagrindinis išsilavinimas (10 klasių)
- ☐ Vidurinis išsilavinimas (12 klasių)
- ☐ Aukštasis išsilavinimas (bakalauras, profesinis bakalauras)
- ☐ Aukštasis išsilavinimas (magistras, mokslų daktaras)
- ☐ Suaugęs asmuo neturintis pradinio išsilavinimo

Jūsų užimtumas:

- ☐ Studijuoju/mokausi
- ☐ Dirbu
- ☐ Studijuoju/mokausi ir dirbu
- ☐ Esu motinystės/tėvystės atostogose
- ☐ Šiuo metu nedirbu

Papildomi pastebėjimai ...

Ačiū už Jūsų dalyvavimą tyrime. Turint papildomų klausimų ar pastebėjimų, susisiekiel el.paštu guoste.dauksaite@fsf.stud.vu.lt

3 priedas. Anketa po interviu.

Ačiū, jog skyrėte laiko dalyvauti tyrime. Siekiant pilnai suprasti ketinimų konstruklą, žemiau pateikti klausimai, skirti surinkti Jūsų demografinius duomenis ir papildomą informaciją. Prie kiekvieno klausimo įrašykite savo atsakymą arba pasirinkite labiausiai Jus ir Jūsų patirtį apibūdinantį variantą. Turint daugiau klausimų, susisiekiel el. paštu guoste.dauksaite@fsf.stud.vu.lt. Perėjimas į kitą skiltį žymį Jūsų sutikimą dalyvauti tyrime.

Jūsų identifikacijos kodas (išsirinktas skaičius + išsirinktos raidės) ...

Kokiai grupei priklausėte?

- ☐ Reikėjo sakyti tiesą
- ☐ Reikėjo meluoti apie viską, išskyrus kelionės vietą

Ar laikėtės interviu instrukcijos?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

Jūsų lytis:

- ☐ Vyras
- ☐ Moteris
- ☐ Kita

Jūsų amžius (įrašykite skaičių) ...

Jūsų išsilavinimas (pažymėkite geriausiai Jus atitinkantį variantą):

- ☐ Pradinis išsilavinimas (4 klasės)
- ☐ Pagrindinis išsilavinimas (10 klasių)
- ☐ Vidurinis išsilavinimas (12 klasių)
- ☐ Aukštasis išsilavinimas (bakalauras, profesinis bakalauras)
- ☐ Aukštasis išsilavinimas (magistras, mokslų daktaras)
- ☐ Suaugęs asmuo neturintis pradinio išsilavinimo

Jūsų užimtumas:

- ☐ Studijuoju/mokausi
- ☐ Dirbu
- ☐ Studijuoju/mokausi ir dirbu
- ☐ Esu motinystės/tėvystės atostogose
- ☐ Šiuo metu nedirbu

Įvertinkite savo motyvacijos lygį siekiant įtikinti tyrėją, jog sakote tiesą:

- ☐ Jaučiausi labai nemotyvuotas
- ☐ Jaučiausiausi nemotyvuotas
- ☐ Jaučiausi daugiau nemotyvuotas nei motyvuotas
- ☐ Jaučiausi nei motyvuotas nei nemotyvuotas
- ☐ Jaučiausi daugiau motyvuotas nei nemotyvuotas
- ☐ Jaučiausi motyvuotas
- ☐ Jaučiausi labai motyvuotas

Įvertinkite savo nerimo lygį interviu metu:

- ☐ Aukštas nerimo lygis
- ☐ Vidutinis nerimo lygis
- ☐ Žemas nerimo lygis
- ☐ Nerimo nejaučiau

Įvertinkite savo pasiruošimą interviu metu:

- ☐ Jaučiausi labai nepasiruošęs
- ☐ Jaučiausi nepasiruošęs
- ☐ Jaučiausi daugiau nepasiruošęs nei pasiruošęs
- ☐ Jaučiausi nei pasiruošęs, nei nepasiruošęs
- ☐ Jaučiausi daugiau pasiruošęs nei nepasiruošęs
- ☐ Jaučiausi pasiruošęs
- ☐ Jaučiausi labai pasiruošęs

Įvertinkite, kiek atsakydami į klausimus rėmėtės ankstesne patirtimi:

- ☐ Ankstesne patirtimi nesirėmiau
- ☐ Ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas (-a) į 1-2 klausimus
- ☐ Ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas (-a) į 3-4 klausimus
- ☐ Ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas (-a) į 5-6 klausimus
- ☐ Ankstesne patirtimi rėmiausi atsakydamas (-a) į 7-8 klausimus

Toliau pateiktas klausimų įvertinimas. Ši skiltis skirta interviu metu naudotų klausimų įvertinimui. Įvertinkite, kiek pateikti klausimai Jums atrodė nuspėjami-nenuspėjami.

- 1 - visiškai nuspėjamas
- 2 - nuspėjamas
- 3 - labiau nuspėjamas nei nuspėjamas
- 4 - nei nuspėjamas, nei nuspėjamas
- 5 - labiau nuspėjamas nei nuspėjamas

6 - nuspėjamas

7 - visiškai nuspėjamas

Papasakok, kur planuoji keliauti?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Koks pagrindinis tavo kelionės tikslas?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Kiek laiko truks ši kelionė?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje? Kaip ją įsivaizduoji?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo? Jei keitėsi – kaip?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Kokiu eiliškumu planavai kelionę – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?

- ☐ 1 (visiškai nuspėjamas)
- ☐ 2

- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje? Kokių?

- ☐ 1 (visiškai nenuspėjamas)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4 (nei nuspėjamas, nei nenuspėjamas)
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7 (visiškai nuspėjamas)

Papildomi komentarai ...

4 priedas. Įprastos sekos interviu klausimų eiliškumas.

Papasakok, kur planuoji keliauti?

Koks yra pagrindinis tavo kelionės tikslas?

Kiek laiko truks ši kelionė?

Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje, kaip ją įsivaizduoji?

Ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę?

Kokiu eiliškumu planavai – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?

Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo?

Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje? Jeigu taip, tai kokių?

Ar turi kažką papildyti? Galbūt aš tavęs kažko nepaklausiau, o norisi pasidalinti.

5 priedas. Apverstos sekos interviu klausimų eiliškumas.

Papasakok, ką turėjai padaryti, kad suplanuotum šią kelionę?

Kokiu eiliškumu planavai – ką pirmiausiai, ką vėliausiai?

Kai planavai, ar planas keitėsi nuo originalaus kelionės įsivaizdavimo?

Ar tikiesi, jog kils kažkokių sunkumų planuojamoje kelionėje? Jeigu taip, tai kokių?

Kokios akimirkos labiausiai lauki kelionėje, kaip ją įsivaizduoji?

Kiek laiko truks ši kelionė?

Koks yra pagrindinis tavo kelionės tikslas?

Kur planuoji keliauti?

Ar turi kažką papildyti? Galbūt aš tavęs kažko nepaklausiau, o norisi pasidalinti.

6 priedas. Informuotas sutikimas dalyvauti tyrime.

Kviečiame dalyvauti moksliniame tyrime, kurį atlieka Vilniaus Universiteto Teisės psichologijos magistro antrojo kurso studentė Guostė Daukšaitė. Tyrimu siekiama geriau suprasti melagingų ketinimų psichologinius ypatumus. Tyrimo rezultatai prisidės prie aiškesnės tikrų ir melagingų ketinimų diferenciacijos, o tai gali būti ypač svarbu tiek prevencinėse, tiek intervencinėse veiklose, siekiant užkirsti kelią nusikalstamai veikai.

Jums sutikus dalyvauti tyrime, reikės nuotolinio susitikimo metu atsakyti į kelis klausimus apie planuojamą kelionę balandžio-rugpjūčio mėnesiais - vieniems tyrimo dalyviams reikės meluoti, kitiems reikės sakyti tiesą. Tokio interviu trukmė numatoma ~30min. Pokalbio pabaigoje reikės užpildyti trumpą anketą, kurios pildymas įprastai trunka ~5min. Interviu metu bus daromas garso įrašas, jog tyrėja galėtų padaryti atsakymų transkripciją - garso įrašai bus sunaikinti po tyrėjos magistro baigiamojo darbo gynimo.

Jūsų dalyvavimas tyrime yra **savanoriškas** ir priklauso nuo Jūsų apsisprendimo. Jeigu sutiksite dalyvauti tyrime, galėsite bet kuriuo metu nutraukti dalyvavimą – tokiu atveju Jūsų duomenys tyrime nebus analizuojami. Tyrimo metu reikės pateikti el. pašto adresą, jog su Jumis galima būtų susisiekti interviu

metu. Ši informacija išlaikoma konfidenciali ir sunaikinama po tyrėjos magistro baigiamojo darbo gynimo. Prie Jūsų duomenų turės prieiga pati tyrėja, papildoma vertintoja ir jos darbo vadovė. Bus analizuojami tik apibendrinti visų tiriamųjų duomenys - interviu metu pateikta informacija bus koduojama. Jei turite papildomų klausimų, galite susisiekti el. paštu guoste.dauksaite@fsf.stud.vu.lt

Patvirtinu, jog sutinku dalyvauti tyrime ir sutinku, jog šiame moksliniame tyrime mano pateikiami duomenys būtų analizuojami ir apibendrinami. Sutinku, jog būtų daromas garso įrašas. Tolesnis mygtuko paspaudimas žymi Jūsų sutikimą.

7 priedas. Registracijos anketos antrasis puslapis.

Ar planuojate kelionę balandžio-rugpjūčio mėnesiais? *

(esate įdėję pastangų, jog kelionė įvyktų: nupirkti bilietai, atlikta nakvynės rezervacija, suderintas darbo grafikas su planuojamos kelionės laiku, suplanuotas kelionės maršrutas ir veiklos, įsigytas kelionių draudimas ir pan.)

☐ Taip

☐ Ne

Kokiu el. pašto adresu su Jumis galima susisiekti? (el. pašto adresas bus naudojamas susiskambinimui per "Microsoft Teams" ir interviu instrukcijos atsiuntimui) *

Trumpo atsakymo tekstas

Išsirinkite skaičių nuo 1 iki 100 (įsiminkite jį) *

Trumpo atsakymo tekstas

8 priedas. Interviu instrukcija tiesos ir melo grupėms.

6

Instrukcija interviu

Jūs esate **tiesos grupėje**. Interviu metu aš užduosiu Jums keletą klausimų apie Jūsų planuojamą kelionę. Jūsų užduotis yra **sakyti tiesą apie kelionę**. Pabandykite įtikinti mane, jog sakote tiesą. Stenkitės į kiekvieną klausimą atsakyti kuo plačiau ir pateikti kuo daugiau įrodymų, jog Jūsų ketinimas keliauti ir detalės apie kelionę yra tiesa.

85

Instrukcija interviu

Jūs esate **melo grupėje**. Interviu metu aš užduosiu Jums keletą klausimų apie Jūsų planuojamą kelionę. Jūsų užduotis yra **meluoti apie kelionę, bet išlaikyti kelionės vietą nepakeistą** (t.y. meluoti visą informaciją, išskyrus planuojamos kelionės vietą). Pabandykite įtikinti mane, jog sakote tiesą. Stenkitės į kiekvieną klausimą atsakyti kuo plačiau ir pateikti kuo daugiau įrodymų, jog Jūsų ketinimas keliauti ir detalės apie kelionę yra tiesa.

9 priedas. Interviu pradžioje pateikiama informacija.

Esu Guostė Daukšaitė, teisės psichologijos studentė Vilniaus universitete ir šiuo metu atlieku magistrinio darbo tyrimą. Ačiū, jog sutikai dalyvauti mano interviu. Vakar Tavo suteiktu paštu, Tau atsiunčiau interviu instrukciją. Ar ją gavai? Tau reikia jos laikytis ir pagal tai atsakyti į mano klausimus.

Šiek tiek priminsiu informacijos, kurią buvau pateikusi registracijos anketoje. Visa informacija apie Tave išlaikoma konfidenciali, tyrime duomenys bus apibendrinami. Interviu metu taip pat darysiu garso įrašą, kadangi turėsiu transkribuoti mūsų pokalbį, kad vėliau galėčiau jį užkoduoti. Ar sutinki, jog būtų daromas garso įrašas? Įrašas bus sunaikintas po mano darbo gynimo.

Ar turi papildomų klausimų? Jei ne, galim pradėti. Į mano klausimus stenkis atsakyti kuo plačiau.

10 priedas. Duomenų sklaidos tikrinimas tiesos ir melo grupėse bei keturiose smulkesnėse grupėse.

Tests of Normality							
grupe		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
vieta_bendrai	tiesa	,194	49	,000	,937	49	,011
	melas	,242	51	,000	,740	51	,000
laikas_bendrai	tiesa	,202	49	,000	,889	49	,000
	melas	,212	51	,000	,812	51	,000
zodziu_skaicius_bendras	tiesa	,108	49	,200*	,936	49	,010
	melas	,192	51	,000	,897	51	,000
zodziu_skaicius_nuspejami	tiesa	,117	49	,093	,951	49	,039
	melas	,178	51	,000	,830	51	,000
zodziu_skaicius_nenuspėjami	tiesa	,112	49	,172	,908	49	,001
	melas	,147	51	,008	,922	51	,003
erdvines_bendros	tiesa	,234	49	,000	,806	49	,000
	melas	,296	51	,000	,743	51	,000
percepcines_bendras	tiesa	,222	49	,000	,834	49	,000
	melas	,251	51	,000	,760	51	,000

*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

Tests of Normality							
grupe		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
tiketinumai_bendras	tiesa	,245	49	,000	,814	49	,000
	melas	,184	52	,000	,893	52	,000
patikrinamumas_bendras	tiesa	,170	49	,001	,932	49	,008
	melas	,160	52	,002	,922	52	,002
kontradikcijos_bendras	tiesa	,534	49	,000	,306	49	,000
	melas	,533	52	,000	,246	52	,000
korekcijos_bendras	tiesa	,458	49	,000	,541	49	,000
	melas	,436	52	,000	,559	52	,000
papildymas	tiesa	,459	49	,000	,551	49	,000
	melas	,466	52	,000	,539	52	,000
klausimai	tiesa	,436	49	,000	,536	49	,000
	melas	,336	52	,000	,630	52	,000
sunkumai	tiesa	,488	49	,000	,495	49	,000
	melas	,438	52	,000	,581	52	,000
planu_kaita	tiesa	,397	49	,000	,618	49	,000
	melas	,418	52	,000	,601	52	,000
jausmai	tiesa	,347	49	,000	,738	49	,000
	melas	,347	52	,000	,710	52	,000
ideja	tiesa	,407	49	,000	,611	49	,000
	melas	,457	52	,000	,554	52	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Tests of Normality^a

	bendra_grupe	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
zodziu_skaicius_bendras	tiesą sakantys įprasta seka	,139	25	,200 [*]	,929	25	,084
	tiesą sakantys apversta seka	,142	24	,200 [*]	,929	24	,094
	meluojantys įprasta seka	,203	26	,007	,907	26	,023
	meluojantys apversta seka	,213	26	,004	,879	26	,005
zodziu_skaicius_nuspejami	tiesą sakantys įprasta seka	,153	25	,133	,949	25	,244
	tiesą sakantys apversta seka	,128	24	,200 [*]	,933	24	,112
	meluojantys įprasta seka	,228	26	,001	,774	26	,000
	meluojantys apversta seka	,187	26	,020	,859	26	,002
zodziu_skaicius_nenuspėjami	tiesą sakantys įprasta seka	,129	25	,200 [*]	,930	25	,088
	tiesą sakantys apversta seka	,176	24	,052	,842	24	,002
	meluojantys įprasta seka	,134	26	,200 [*]	,914	26	,033
	meluojantys apversta seka	,196	26	,011	,895	26	,012
vieta_bendrai	tiesą sakantys įprasta seka	,165	25	,078	,924	25	,062
	tiesą sakantys apversta seka	,243	24	,001	,923	24	,067
	meluojantys įprasta seka	,159	26	,090	,879	26	,006
	meluojantys apversta seka	,300	26	,000	,685	26	,000
laikas_bendrai	tiesą sakantys įprasta seka	,186	25	,026	,907	25	,026
	tiesą sakantys apversta seka	,231	24	,002	,859	24	,003
	meluojantys įprasta seka	,200	26	,009	,864	26	,003
	meluojantys apversta seka	,286	26	,000	,722	26	,000
erdvines_bendros	tiesą sakantys įprasta seka	,199	25	,012	,817	25	,000
	tiesą sakantys apversta seka	,289	24	,000	,753	24	,000
	meluojantys įprasta seka	,298	26	,000	,812	26	,000
	meluojantys apversta seka	,306	26	,000	,661	26	,000
percepines_bendras	tiesą sakantys įprasta seka	,206	25	,008	,820	25	,001
	tiesą sakantys apversta seka	,251	24	,000	,851	24	,002
	meluojantys įprasta seka	,219	26	,002	,813	26	,000
	meluojantys apversta seka	,229	26	,001	,793	26	,000

jausmai	tiesą sakantys įprasta seka	,321	25	,000	,753	25	,000
	tiesą sakantys apversta seka	,376	24	,000	,705	24	,000
	meluojantys įprasta seka	,240	26	,000	,806	26	,000
	meluojantys apversta seka	,453	26	,000	,554	26	,000
klausimai	tiesą sakantys įprasta seka	,379	25	,000	,581	25	,000
	tiesą sakantys apversta seka	,493	24	,000	,466	24	,000
	meluojantys įprasta seka	,302	26	,000	,621	26	,000
	meluojantys apversta seka	,367	26	,000	,627	26	,000
korekcijos_bendras	tiesą sakantys įprasta seka	,515	25	,000	,387	25	,000
	tiesą sakantys apversta seka	,389	24	,000	,642	24	,000
	meluojantys įprasta seka	,417	26	,000	,565	26	,000
	meluojantys apversta seka	,461	26	,000	,549	26	,000
kontradikcijos_bendras	tiesą sakantys įprasta seka	,534	25	,000	,308	25	,000
	tiesą sakantys apversta seka	,533	24	,000	,316	24	,000
	meluojantys įprasta seka	,514	26	,000	,383	26	,000
	meluojantys apversta seka						
tiketinumai_bendras	tiesą sakantys įprasta seka	,207	25	,007	,840	25	,001
	tiesą sakantys apversta seka	,345	24	,000	,739	24	,000
	meluojantys įprasta seka	,187	26	,020	,901	26	,017
	meluojantys apversta seka	,276	26	,000	,800	26	,000
patikrinamumas_bendras	tiesą sakantys įprasta seka	,160	25	,099	,933	25	,100
	tiesą sakantys apversta seka	,224	24	,003	,932	24	,106
	meluojantys įprasta seka	,135	26	,200 [*]	,917	26	,037
	meluojantys apversta seka	,206	26	,006	,891	26	,010

*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

c. kontradikcijos_bendras is constant when bendra_grupe = meluojantys įprasta seka. It has been omitted.

11 priedas. Koduotojų suderinamumo skaičiavimai.

Intervalinių kintamųjų suderinamumo skaičiavimai: žodžių skaičius nuspėjamuose ir nenuspėjamuose klausimuose, bendras žodžių skaičius, kontradikcijos, korekcijos, klausimai, percepcinių, erdvinių, konkrečių laiko ir datos, konkrečių vietos detalių skaičius, jausmų skaičius.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
1,000	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,999 ^a	,997	1,000	3942,838	9	9	,000
Average Measures	1,000 ^c	,999	1,000	3942,838	9	9	,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,999	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,999 ^a	,995	1,000	1499,189	9	9	,000
Average Measures	,999 ^c	,998	1,000	1499,189	9	9	,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
1,000	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,999 ^a	,997	1,000	2239,624	9	9	,000
Average Measures	1,000 ^c	,998	1,000	2239,624	9	9	,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,750	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,571 ^a	,018	,869	4,000	9	9	,026
Average Measures	,727 ^c	,036	,930	4,000	9	9	,026

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,942	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,864 ^a	,514	,965	17,381	9	9	,000
Average Measures	,927 ^c	,679	,982	17,381	9	9	,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
1,000	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	1,000 ^a	.	.	.	9	.	.
Average Measures	1,000 ^c	.	.	.	9	.	.

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,884	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,725 ^a	,174	,926	8,627	9	9	,002
Average Measures	,840 ^c	,296	,961	8,627	9	9	,002

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,970	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,943 ^a	,799	,985	33,889	9	9	,000
Average Measures	,970 ^c	,888	,993	33,889	9	9	,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,810	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,654 ^a	,137	,899	5,250	9	9	,011
Average Measures	,791 ^c	,240	,947	5,250	9	9	,011

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

- The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.
- Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.
- This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
1,000	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig.
Single Measures	1,000 ^a	.	.	.	9	.	.
Average Measures	1,000 ^c	.	.	.	9	.	.

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

a. The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.

b. Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.

c. This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,882	2

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig.
Single Measures	,788 ^a	,381	,942	8,444	9	9	,002
Average Measures	,882 ^c	,552	,970	8,444	9	9	,002

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

a. The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.

b. Type A intraclass correlation coefficients using an absolute agreement definition.

c. This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Ranginių kintamųjų suderinamumo skaičiavimas: pasakojimų patikrinamumas ir tikėtinumas.

Correlations

			r_patikrinamumas	g_patikrinamumas
Spearman's rho	r_patikrinamumas	Correlation Coefficient	1,000	,751 [*]
		Sig. (2-tailed)	.	,012
		N	10	10
	g_patikrinamumas	Correlation Coefficient	,751 [*]	1,000
		Sig. (2-tailed)	,012	.
		N	10	10

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

			r_tiketinumas	g_tiketinumas
Spearman's rho	r_tiketinumas	Correlation Coefficient	1,000	,841 ^{**}
		Sig. (2-tailed)	.	,002
		N	10	10
	g_tiketinumas	Correlation Coefficient	,841 ^{**}	1,000
		Sig. (2-tailed)	,002	.
		N	10	10

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Kategorinių kintamųjų suderinamumo skaičiavimas: planų kaita, idėjos kilimas, papildymas ir sunkumų įvardinimas.

Symmetric Measures

		Value	Asymptotic Standardized Error ^a	Approximate T ^b	Approximate Significance
Measure of Agreement	Kappa	1,000	,000	3,162	,002
N of Valid Cases		10			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Symmetric Measures

		Value	Asymptotic Standardized Error ^a	Approximate T ^b	Approximate Significance
Measure of Agreement	Kappa	,737	,241	2,415	,016
N of Valid Cases		10			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Symmetric Measures

		Value	Asymptotic Standardized Error ^a	Approximate T ^b	Approximate Significance
Measure of Agreement	Kappa	1,000	,000	3,162	,002
N of Valid Cases		10			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Symmetric Measures

		Value	Asymptotic Standardized Error ^a	Approximate T ^b	Approximate Significance
Measure of Agreement	Kappa	1,000	,000	3,162	,002
N of Valid Cases		10			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.